

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

**T. Livii Patavini Historicorum omnium Romanorum ... libri
omnes**

Livius, Titus

Frankofurdi, 1648

Liber VIII

urn:nbn:de:bsz:31-105429

DECADIS PRIMÆ LIB. VIII

Epitome.

Latini cum Campanis defecerunt: & missi legati ad senatum conditionem tulerunt: ut, si pacem habere vellent: alterum ex Latinis consulem facerent. Quia legatione perlata, prator eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium suum, quod contra edictum pugnaverat adversum Latinos, quantum prospere pugnavisset, securi percussit. Laborantibus in acie Romanis, P. Decius cum Manlio devovit se pro exercitu: & concitato equo cum in medios hostes se intulisset: interfectus, morte sua Romam victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in urbem reverso, nemo ex iuventute obviam processit. Minucia virgo Vestalis incesti damnata est. Ansonibus victis, in oppidum Cales colonia deducta est. Item Fregelle deducta sunt. Venesicium complurium maroniarum deprehensum: quarum plurima statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de venesicio tunc primum constituta est. Priuernatibus, cum rebellassent, victis civitas data est. Palapolitani victi bello: & obsidione in deditionem venerunt. Q. Publio, qui eas obsederat, primum imperium prolatum: & per consules ei decretus triumphus. Plebs nexu liberata est propter Lucii Papyrii creditoris libidinem: qui C. Publio debitori suo stuprum inferre voluerat. Cum L. Papyrius dictator reversus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q. Fabius magister equitum occasione rei bene gerenda inuitatus, contra edictum eius praeliatus est: qui prospere adversus Samnites pugnavit. ob eam causam cum dictator de magistro equitum supplicium sumpturus videretur: Fabius Romam profugit, & cum causa parum proficeret, populi precibus donatus est. Res prætere a contra Samnites prospere gestas continet.

I AM

AM Coss'erant C. Plautius II. L. A. V. C.
 milius Mamercus, cum Setini Norbanig; Romam nuncii defectionis Priuernatium cum querimonis accepte cladis venerūt. Volscorum item exercitum duce Antiati populo confedisse ad Sarricum, allatum est. Vtrunque bellum Plautio sorte euenit. Prius ad Priuernum profectus, extemplo acie confixit. haud magno certamine deuisti hostes, oppidum captum, redditumque Priuernatibus, praesidio valido imposito: agri partes duæ ademptæ. Inde victor exercitus Sarricum contra Antiates ductus. ibi magna vtrinq; cade atrox prælium fuit, & cū tempestas eos neutro inclinata spe dimicantes diremisset: Romani nihil eo certamine tam ambiguo fessi, in posterū diem prælium parant. Volscis recensentibus quos viros in acie amisissent, haudquaquam idem animus ad iterandū periculum fuit. Nocte pro victis Antium agmine trepido, faucibus, ac parte impedimentorum relicta, abierunt. Armorum magna vis tum inter caesa corpora hostium, tum in castris inuenta est. ea Lux matri dare se Cos. dixit: sineq; hostium vsq; ad oram maritimam est depopulatus. Alteri consuli Æmilio ingresso Sabellum agtum, non castra Samnitium, non legiones vsquam opposita. ferro ignique vastantem agros, legati Samnitium pacem orantes adeunt, a quo reiecti ad senatum, potestate facta dicendi, positus ferocibus animis, pacem sibi ab Romanis, bellique ius aduersus Sidicinos petierunt. Quæ se eo iustus petere, quod in amicitiam populi Romani secundis suis rebus, nō aduersus, vt Campani, venissent: & aduersus Sidicinos fumerent arma, suos semper hostes, populi Romani nunquam amicos: qui nec, vt Samnites, in

pace amicitiam: nec, vt Campani, auxilium in bello petissent: nec in fide populi Romani, nec in ditione essent. Cum de postulari Samnitium Titus Æmilius prætor senatum consuluisset, reddendumq; his fœdus patres censuissent, prætor Samnitibus respondit: Nec, quo minus perpetua cum eis amicitia esset, per pop. Rom. stetit: nec contradici, quin quoniã ipsos belli culpa sua contracti tædium ceperit, amicitia de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos atinet, nihil intercedi quo minus Samniti populo pacis belliq; liberum arbitrium sit. Fœdere isto cum domũ reuertissent, ex templo inde exercitus Romanus ductus, annuo stipendio, & trium mensium frumento accepto, quod pepigerat consul, vt tempus induciis daret quoad legati redissent. Samnites copias iisdem, quibus vsi aduersus Romanum bellum fuerat, contra Sidicinos profecti, haud in dubia spe erant mature vrbs hostium potiundæ. Tum ab Sidicinis deditione prius ad Romanos cepta fieri est: deinde, postquam patres vt seram eam, vltimaq; tandem necessitate expressam aspernabantur, ad Latinos iam sua sponte in arma motos facta est. Ne Campani quidem (adeo iniurię Samnitium, quam beneficij Romanorum memoria præsentior erat) his se armis abstinuere. Ex his tot populis vnus ingens exercitus duce Latino fines Samnitium ingressus, plus populationibus quam præliis cladium fecit. & quãquam superiores certaminibus Latini erant: haud inuiti, ne sæpius dimicandum foret, agro hostium excessere. Id spacium Samnitibus datum est Romã legatos mittendi qui cum adissent senatum, cõque- sti eadem se fœderatos pati, quã hostes essent passis, precibus infimis petere, vt satis ducerent Romani victoriam quam Samnitibus ex Campano Sidicino- que ho-

que hoste eripuisent: ne vincti etiam se ab ignauis
 finis populis linerent. Latinos Campanosq; si sub
 ditione populi Rom. essent, pro imperio arcerent
 Samniti agro: sin imperium abnuerent, armis coer-
 cerent. Aduersus hæc respõsum anceps datum, quia
 fateri pigebat in potestate sua Latinos iam nõ esse,
 timebantque ne arguendo abalienarent. Campa-
 norum aliam conditionem esse, qui non fõederẽ,
 sed per deditiõnem in fidem venissent. Itaq; Cam-
panos seu velint, seu nolint, quieturos in fõedere
Latino nihil esse, quod bellare cum quibus ipi ve-
lint, prohibeantur. Quod responsum, sicut dubios
 Samnites, quidnam facturum Romanũ censerent,
 dimisit: ita Campanos metu abalienauit: Latinos
 velut nihil iam non concedentibus Romanis, fero-
 ciores fecit. Itaque per speciem aduersus Samnites
 belli parandi, crebra concilia indicentes omnib. cõ-
 sultationibus inter se principes occulte Romanum
 coquebant bellum. Huic quoque aduersus seruato-
 res luos bello Campanus aderat. Sed quanquam o-
 mnia de industria celabantur, priusq; quam mo-
 uerentur Romani, tolli ab tergo Samnitẽ hostem
 volebat: tamen per quosdam priuatis hospitiis ne-
 cessitudinibusque coniunctos indicia coniuratio-
 nis eius Romam emanarunt. iussisq; ante tempus
 consulib. abdicare se magistratu, quo maturius no-
 ui consules aduersus tantam molem belli creare-
 tur: religio incessit, ab eis quorum imminutum im-
 perium esset, comitia haberi. itaq; interregnũ ini-
 tum. duo interreges fuerunt, M. Valerius, ac M. Fab-
 ius. Is creauit consules T. Manlium Torquatum
 I I. P. Decium Murem. Eo anno Alexandrum Epi-
 xi regem in Italiã clasie appulsiẽ constat. quod bel-
 lum, si prima satis prospera fuissent, haud dubie ad

455

Romanos peruenisset. Eadem ætas rerum magni
 Alexãdri est, quem sorore huius ortu, in alio tractu
 orbis inuictum bellis iuuenem fortuna morbo ex-
 tinxit. Caterum Romani, & si defectio sociorũ no-
 minisq; Latini haud dubia erat, tamen tanquam de
 Samnitibus, nõ de se curam agerent, decem principes
 Latinorum Romam euocauerunt, quib. impera-
 rent que vellent. Prætores tum duos Latini habe-
 bant, L. Annium Setinum, & L. Numicium Circeien-
 sem, ambos ex coloniis Romanis; per quos præter
 Signiam Velitrasque, & ipsas colonias Romanas,
 Volsci etiam exciti ad arma erant, eos nominatim
 euocari placuit. Haud cuiquam dubium erat, super
 qua re accirentur. Itaq; concilio prius habito, præ-
 tores quã Romam proficiscerentur, euocatos se ab
 senatu docent Romano, & quæ actum iri secum
 credant, quidnam ad ea responderi placeat, referunt.
 » Cum aliud alii censerent, tum Annius: Quamquam
 » ipse ego retuli quid responderi placeret, tamen ma-
 » gis ad summã rerum nostrarum pertinere arbitror;
 » quid agendum nobis, quam quid loquendum sit. Fa-
 » cile erit, explicatis consiliis, accommodare rebus ver-
 » ba. Nam si etiam nunc sub vmbra lædendi æqui ser-
 » uitutem pati possumus, quid abest quin proditis Si-
 » dicinis, non Romanorum solum, sed Samnitium,
 » quoq; dicto pareamus: respondeamusq; Romanis,
 » nos, vbi inuenerint, posituros arma? Sin autem tan-
 » dem libertatis desiderium remordet animos: si for-
 » dus est, si societas æquatio iuris est: si cõsanguineos
 » nos Romanorũ esse, quod olim pudebat, nunc glo-
 » riosi licet: si socialis illis exercitus is est, quo adiuncto
 » duplicent vires suas, quem secernere ab se Cõs. bel-
 » lis propriis ponendis sumendisq; nolint, cur non o-
 » mnia æquantur: cur nõ alter ab Latinis cõsul datur?

Vbi

Vbi pars viriū, ibi & imperii pars est. Est quidem no-
 bis hoc per se haud nimis amplū, quippe conceden-
 tibus Romam caput Latio esse, sed vt amplū videri
 posset, diuturna patientia fecimus. Atqui si quando
 vnquam consociandi imperii, vsurpandę libertatis
 tempus optatis: en hoc tempus adēit, & virtute ves-
 tra, & deūm benignitate vobis datū. Tentastis pa-
 tientiam negando militem. Quis dubitat exaruisse
 eos, cum plus ducentorum annorū morem soluere-
 mus? Pertulerunt tamē hunc dolorem. Bellū nostro
 nomine cū Pelignis gessimus. Qui ne nostrorū qui-
 dem finii per nos tuendorū ius antea dabant, nihil
 intercesserūt. Sidicinos in fidem receptos, Campa-
 nos ab se ad nos decessisse, exercitus nos parare adner-
 sus Samnites fœderatos suos audierunt: nec moue-
 runt se ab vrbe. Vnde hæc illis tanta modestia, nisi a
 conscientia viriū & nostrarū & suarū idoneos au-
ctores habeo, querentibus de nobis Samnitibus, ita
responsum ab lenatulo romano esse, vt tacite appare-
ret, ne ipsos quidem iam postulare vt Latii sub Ro-
mano imperio sit. Vsurpate modo postulando eo,
quod illi vobis taciti cōcederūt. Si quē hoc dicere me-
tus prohibet, en ego ipse audiente non populo Ro-
mano modo senatūq; sed Ioue ipso, qui Capitoliū
incolit, profiteor me dicturū, sed si nos in fœdere ac-
societate esse velint, cōsulem alterū ab nobis, sena-
tusq; partem accipiāt. Hæc ferociter nō suadenti so-
lū, sed pollicenti, clamore & assensu omnes permi-
serunt, vt ageret diceretq; quę e repub. nominis La-
tini, fideq; sua viderentur. Vbi est Romā ventum, in
Capitolio ei senatus datus est. Ibi cū T. Manlius Cos-
egisset cum eis ex auctoritate patrum, ne Samniti-
bis fœderatis bellum inferrent: Annius, tanquam
victor armis Capitolium cepisset, non legatus iure

» gentium tutus loqueretur: Tempus erat, inquit, T.
 » Manli, vosq; patres conscripti, tandem iam vos no-
 » biscum nihil pro imperio agere, cum florentissimū
 » deam benignitate nunc Latium armis virisq; Sa-
 » mnitibus bello victis, Sidicinis Campanisque locis,
 » nunc etiam Volscis adiunctis, videretis: colonia
 » quoq; vestras Latinum Romano prætulisse impe-
 » rium. Sed quoniam vos regno impotenti finem vt
 » imponatis, non inducitis in animum: nos quanquā
 » armis possumus asserere Latium in libertatem, cō-
 » sanguinitati tamen hoc dabimus, vt conditiones
 » pacis feramus æquas vtrisque; quoniam vires quoq;
 » æquari diis immortalibus placuit. Consulem alte-
 » rum Roma, alterum ex Latio creari oportet: sena-
 » tus partem æquam ex vtraq; gente esse: vnum po-
 » pulum, vnam rem pub. fieri. Et vt imperii eadem se-
 » des sit, idemq; omnibus nomen, quoniam ab alter-
 » utra parte concedi necesse est: quod vtrisque bene-
 » verat, sit hæc sane patria potior, & Romani omnes
 » vocemur. Forte ita accidit, vt parem ferociz huius
 » & Romani Cos. T. Manlium haberent: qui adeo
 » non tenuit irā, vt si tanta dementia patres conscri-
 » ptos cepisset, vt ab Setino homine leges acciperet,
 » gladio cinctum in senatum venturū se esse palam
 » diceret, & quemcunq; in curia Latium vidisset,
 » sua manu interempturum, & conuersus ad simula-
 » crum Iouis: Audi Iupiter hæc scelera, inquit, audite
 » ius fasq; Peregrinos Cosl. & peregrinum senatum
 » in tuo Iupiter augurato templo captus, atq; ipse op-
 » pressus visurus es: Heccine foedera Iulus & omanus
 » rex cū Albanis patrib. vestris Latini, hæc L. Torqui-
 » nius vobiscū postea fecit: Nō venic in mentem pu-
 » gna apud Regillum lacum? Adeo & cladii vestrarā
 » veterum, & beneficiorum nostrorum erga vos, ob-
 » liti

v. p.
 309.

liti estis? Cum consulis vocem subsecuta, patrum
 indignatio esset, proditur memoria aduersus cre-
 bram implorationem deum, quos testes foederum
 sapius inuocabant consules, vocem Annii spernē-
 tis numina Iouis Romani auditam. certe cum co-
 motus ira se ab vestibulo templi citato gradu prori-
 peret, lapsus per gradus, capite grauius offenso,
 impactus imo ita est saxo, vt sopiretur. Exanimatū
 auctores quoniam non omnes sunt, mihi quoq; in
 incerto relictum sit: sicut inter foederum ruptorum
 testationem ingenti fragore caeli procellam effu-
 sam. nam & vera esse & apte ad representandam
 iram deum ficta possunt. Torquatus missus abse-
 natu ad dimittendos legatos, cum iacentem Annium
 videret, exclamat ira vt populo patribusque audita
 vox pariter sit: Bene habet: dii piū mouete bellū. ^{cc}
 est coeleste numē, es magne Iupiter, haud frustra te ^{cc}
 patrem deum hominumque hac sede sacrauius. ^{cc}
 Quid cessatis Quirites, vosq; patres conscripti arma ^{cc}
 capere diis ducibus? Sic fratras legiones Latinorum ^{cc}
 dabo, quemadmodum legatum iacentem videtis. ^{cc}
 Assensu populi excepta vox consulis, tantum ardo- ^{cc}
 ris animis fecit, vt legatos proficiscentes cura magi-
 stratum magis, qui iussu consulis prosequerantur,
 quam ius gentium ab ira imperatq; hominum tege-
 ret. Consensit & senatus bellum: consulesq; duo-
bus scriptis exercitibus per Marcos Pelignosq; pro-
fecti, adiuncto Samnitiū exercitu, ad Capuan-
quo iam Latini sociiq; conuenerant, castra locant.
 Ibi in quiete vtrique consuli eadē dicitur vīsa speci-
 es viri maioris, quam pro humano habitu, augustio-
 risque, dicentis: Ex vna acie imperatorem, ex alte-
 ra exercitum diis Manibus matrique Terrae deberi.
 vtrius exercitus imperator legiones hostiū, superq;

eas se deuouisset, eius populi partisq; uictoria fore.
 Hos ubi nocturnos uisus inter se consules contule-
 runt, placuit auerruncandæ deum iræ uictimas ca-
 di: simul ut si extis eadem quæ somno uisa fuerant,
 portenderentur, alteruter consulum fata impletet.
 Vbi responsa aruspicum infidenti iam animo tacite
 religioni congruerunt, tum adhibitis legatis tribu-
 nisque, & imperiis deum propalam expositis, ne-
 mors uoluntaria consulis exercitum in acie terre-
 ret: comparant inter se, ut ab utra parte cederet.
 Romanus exercitus cepisset, inde consul deuouet
 pro populo Rom. Quiritibusq;. Agitatum etiam
 in concilio est, ut si quando unquam seuerum illum
 imperio bellum administratum esset, tunc uti di-
 sciplina militaris ad prisca redigeretur mores. Cu-
 ram acuebat, quod aduersus Latinos bellandum
 erat, lingua, moribus, armorum genere, institutis
 ante omnia militaribus congruentes. milites militibus
 centurionibus centuriones, tribuni tribunis, com-
 pares collegasq; iisdem præsidis, sæpe iisdem ma-
 nipulis permitti fuerant. Per hæc ne quo errore
 milites caperentur, edicunt consules, ne quis extra
 ordinem in hostem pugnaret. Forte inter ceteros
 turmarum præfectos, qui exploratū in omnes par-
 tes dimissi erant, T. Manlius cōsulis filius super ca-
 stris hostium cum suis turmalibus euasit, ut vix teli
 factu ab statione proxima abesset. ibi Tusculani
 erant equites. præerat Geminius Metius, vir tum ge-
 nere inter suos, tum factis clarus. is ubi Romanos
 equites insignemque inter eos præcedentem con-
 sulis filium (nam omnes inter se) utrique illustres
 29 viri noti erant) cognouit: vnane, ait tuuma Roma-
 29 terza consules, quid duo exercitus cōsulares agent?
 Aderunt

Meditina re-
 ant loquitur ip-
 tis, quo pilas pote-
 uolueratrem uel
 obsequio profes-
 uigra no uoluerat
 aut ab suis equi-
 dno dicit uenit, qua-
 etia, iatesca tu ip-
 etia iati hinc eue-
 etia Romano pra-
 etia ioutra, etia d-
 etia copulatus vis-
 etia iati ique-
 etia quo uincet
 etia Equitib-
 etia amous, iatio
 etia adition concitat
 etia concurrent
 etia Meti trans e-
 etia inde equi-
 etia Manius consule
 etia ad omnia uuln-
 etia pua erectis m-
 etia equitem quem c-
 etia tem se graui
 etia uas feruam em-
 etia alios reuectas,
 etia, atq; inde ad
 etia iati futuriq;
 etia uues, inquit, pa-
 etia iocatus et
 etia porto Quod
 etia iatius, conuio

Aderūt in tempore, Manlius inquit, & cum illis ad-
 erit Iupiter ipse, foederum a vobis violatorum. te-
 stis, qui plus potest, polletq;. Si ad Regillum lacum
 ad fatieratem vestram pugnauimus, hic quoque
 efficiemus profecto, ne nimis acies vobis & colla-
 ta signa nobis eum, cordi sint. Ad ea Geminus paul-
 lulum ab suis equo prouectus: Visne igitur, dum
 dies ista venit, qua magno conatu exercitus moue-
 atis, interea tu ipse congredi mecū, vt nostro duo-
 rum iam hinc euentu cernatur, quātum eques La-
 tinus Romano praestet? Mouet serocē animum iu-
 uenis seu ira, seu detrectandi certaminis pudor, seu
 inexuperabilis vis sati. Oblitus itaque imperii pa-
 tris, consulumque edisti, praiceps ad id certamen a-
 gitur, quo vinceret an vinceretur, haud multum
 interesset. Equitibus ceteris velut ad spectaculum
 summis, spacio quod vacui interiacebat campi,
 aduersos concitant equos: & cum infestis cuspidi-
 bus concurrissent, Manlii cuspis super galeam ho-
 stis Metii trans ceruicem, equi elapsa est. circum-
 actis deinde equis, cum prior ad iterandum ictum
 Manlius confurrexisset, spiculum inter aures equi
 fixit, ad cuius vulneris sensum cum equus prioribus
 pedibus erectis magna vi caput quateret, excussit
 equitem: quem cuspide parmaque innixum, attol-
 lentem se graui casu, Manlius ab iugulo, ita vt per
 costas ferrum emineret, terrae affixit, spoliisque lectis
 ad supos reuectus, cum quante gaudio turma in ca-
 stra, atq; inde ad praerōtiū ad patrem tendit, igna-
 rus facti, futuriq; laus an poena merita esset. Vt me
 omnes, inquit, pater, tuo sanguine ortum vere fer-
 rēt, prouocatus equestris hae spolia capta ex hoste
 caelo porto. Quod vbi audiuit consul, extemplo filium
 auerlatus, concionem classico aduocari iussit. quae

ubi frequens conuenit: Quandoquidem, inquit, tu
 T. Manli neque imperiū consulare, neq; maiestatem
 patriæ veritus, aduersus edictū nostrū extra ordinē
 in hostem pugasti, & quantum in te fuit, discipli-
 nam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana
 res, soluisti: meque in eam necessitatem adduxisti,
 vt aut reip. mihi, aut mei meorumque obliuiscen-
 dum sit: nos potius nostro delicto plectemur, quā
 republ. tanto suo damno nostra peccata luat. Tris-
 te exemplum, sed in posterum salubre iuuentuti
 erimus. Me quidem cū ingenua charitas liberum,
 tum speciem illud virtutis deceptum vana imagi-
 ne decoris in te mouet: sed cum aut morte tua san-
 cienda sint consulū imperia, aut impunitate in pet-
 petuum abroganda: nec te quidem, si quid in te no-
 stri sanguinis est, recusare censeam, quin disciplinā
 militarem culpa tua prolapsam, poena restituas: I-
 listor, deliga ad palum. Exanimati omnes tam atro-
 ci imperio: nec aliter quam in se quisq; districtam
 cernentes securim, metu magis quam modestia
 quieuerunt. Itaque velut emerito ab admiratione
 animo, cū silentio defixi steterissent: repente postquā
 eoruice caesa fusus est cruor, tum libero conuultu
 coorta voces sunt, vt neque lamentis, neque exe-
 crationibus parceretur: spoliisque contectum iu-
 uenis corpus, quantum militaribus studiis funus
 vltimum concelebrari potest, structo extra vallum,
 rogo cremaretur: Manlianaque insperia non in
presentia modo horrenda, sed exempli etiam tris-
titis in posterum essent. Fecit tamen atrocitas pœ-
nae obediētiorem duci militem: & præterquam
quod custodiæ vigilæq; & ordo stationum inten-
tionis vbiq; curæ erant, in vltimo etiā certamine,
cū descensum in aciem est. ea seueritas profuit. fuit
 enim

enim ciuili maxime bello pugna similis. adeo nihil apud Latinos difsonum ab Romana repub. præter animos, erat. Clypeis antea Romanis vsi sunt: deinde postquam stipediarii facti sunt, scuta pro clypeis fecere: & quod antea phalanges similes Macedonicis, hoc postea manipulatim structa acies cœpit esse. Postremo in plures ordines instruebantur. Ordo sexagenos milites, duos centuriones, vexillarium vnum habebat. Prima acies hastati erant manipuli quindecim, distantes inter se modicum spacium. Manipulus leueis videnos milites, aliâ turbam scutatorum habebat. Leues autem qui hastam tantû gelaque gererent, vocabantur. Hæc prima frons in acie florem iuuenum pubescentium ad militiam habebat. Robustior inde atas totidem manipulorum, quibus principibus est nomen. hos sequebantur scutati omnes, insignibus maxime armis. hoc XXX. manipulorum agmen antepilanos appellabant, quia sub signis iam alii quindecim ordines locabantur: ex quibus ordo vnusquisq; tres partes habebat, earum vnamquamq; primum pilû vocabant. tribus ex vexillis constabat: vexillû CLXXXVI. homines erant. Primum Vexillum triarios ducebat, veteranum militem spectatâ virtutis: secundum rotarios, minus roboris ætate factisque: tertium accensos, minimæ fiducia manum. eo & in postremam aciem reiciebantur. Vbi his ordinibus exercitus instructus esset, hastati omnium primi pugnam inibant. si hastati profigare hostem non possent, pede presso eos retrocedentes in interualla ordinum principes recipiebant. tum principum pugna erat. Hastati sequebantur. Triarii sub vexillis considebant sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris, hastas sub erecta cuspide in terra fixas, hand secus

quam vallo septa inhorreret acies, tenentes. Si apud principes quoque haud satis prospere esset pugnatum, a prima acie ad triarios sensim referantur. Inde rem ad triarios redisse, cum laboratur, proverbio increbruit. Triarii confurgentes, ubi in intervalla ordinum suorum principes & hastatos recepissent, ex templo compressis ordinibus velut claudebant vias: vnoque continente agmine iam nulla spe post relicta in hostem incedebant. Id erat formidolosissimum hosti, cum velut victos infecuti, novam repente aciem exurgentem, auctam numero cernebant. Scribebantur autem quatuor fere legiones quinque millibus peditum, equitibus in singulas legiones trecentis, alterum tantum ex Latino delectu adiciebatur: qui ea tempestate hostes erant Romanis, eodemque ordine instruxerant aciem. Nec vexilla cum vexillis tantum, universi hastati cum hastatis, principes cum principibus, sed centurio quoque cum centurione, si ordines turbati non essent, concurrerunt sibi esse sciebat. Duo principes ex utraque acie inter triarios erant: Romanus corpore haud quaquam satis validus, ceterum strenuus vir, peritusque militiae: Latino viribus ingens, bellatorque primus: notissimi inter se, quia semper pares ordines duxerant. Romano haud satis fidenti viribus, iam Romae permissum erat ab Coss. ut subcenturionem sibi quem vellet, legeret, qui raturaretur eum ab vno destinato hoste. isque inuenis in acie oblatum, ex centurione Latino victoriam tulit. Pugnatum est haud procul radicibus Vesuvii montis, qua via ad Veferim ferebat. Romani Coss. prius quam educerent in aciem, immolauerunt. Decio caput iecinoris a familiari parte caesum aruspex dicitur ostendisse: alioqui acceptam diis hostiam esse.

Manlium

Manlium egregie litasse. Atqui bene habet, inquit
 Decius, si ab collega prospere litatum est. Instructus,
 sicut ante dictum est, ordinibus, processere in aciem.
 Manlius dextro, Decius laevo cornu præerat. Primo
 utrinque; æquis viribus, eodem ardore animorum ge-
 rebatur res: deinde ab læuo cornu hastati Romani
 non ferentes impressionem Latinorum, se ad prin-
 cipes receperunt. In hac trepidatione Decius Cos. M.
 Valerium magna voce inclamat: Deorum, inquit,
 ope Valeri opus est. agedum pontifex publicus po-
 puli Romani præi verba, quibus me pro legionibus
 deuocuem. Pontifex cum togam prætextam sume-
 re iussit, & velato capite manu subter togam ad men-
 tum exerta, super telum subiectum pedibus stan-
 tem sic dicere: Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine,
 Bellona, Lares, diui Nouenfiles, dii Indigetes, diui
 quorum est potestas nostrorum, hostiumque, dii;
 Manes, vos precor, veneror, veniam peto feroque:
 uti populo Rom. Quiritium vim victoriamque; prospere-
 retis: hostesque; populi Romani Quiritium terrore,
 formidine, morteque; afficiatis. Sicut verbis nuncupa-
 ui, ita pro rep. Quiritium exercitu, legionibus, auxi-
 liis populi Rom. Quiritium, legiones auxiliaque; ho-
 stium mecum diis Manibus Tellurique; deuoneo. Hac
 ita preceatus, lictores ire ad T. Manlium iubet, matu-
 req; collegæ se deuotum per exercitum nunciare. Ipse in-
 cinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit: ac
 se in medios immisit. Conspectus ab utraque; acie ali-
 quanto augustior humano visu, sicut cælo missus pia-
 culum omnis deorum ira, qui pestem ab suis auersam in
 hostes ferret. Ita omnis terror, pauorque; cum illo latus,
 signa primo Latinorum turbauit: deinde in totam peni-
 tus aciem peruasit. Evidentissimum id fuit, quod quacun-
 que; equo inuectus est, ibi haud secus quam pestifero si-

dere isti pauebant. vbi vero corruit obrutus telis, inde iam haud dubie confernatae cohortes Latinorum, fugam ac vastitatem late fecerunt. Simul & Romani exolutis religione animis, velut tum primum signo dato coorti, pugnam integram ediderunt. nam & Rorarii procurrebant inter antepilanos, addiderantque vires hastatis ac principibus: & Triarii genu dextro innixi, nutum Cof. ad confurgendum expectabant. Procedente deinde certamine, cum aliis partibus multitudo superaret Latinorum, Manlius Cof. audito euentu collega, cum vt ius fasque erat lachrymis non minus quam laudibus debitis profectus tam memorabilem mortem esset: paulisper addubitauit, an cōsurgendi iā Triarius tempus esset: deinde melius ratus integros eos ad vltimum discrimen seruari, accensos ab nouissima acie ante signa procedere iubet. Qui vbi subiere, extemplo Latini, tanquam idem aduersarii fecissent, Triarios suos excitauerūt: qui aliquam diu pugna atroci cū & semetipsi fatigassent, & hastas aut p̄fregissent, aut hebetassent, pellerent vi tamen hostem, debellatum iam rati, peruenitumque ad extremam aciem: tum Cof. Triariis: *Confurgite nunc,* inquit, *integri aduersus fessos, memores patrię parentumq; & coniugum ac liberorum, memores cōsulis pro vestra victoria morte occumbentis.* Vbi Triarii confurrexerunt integri, resurgentibus armis, noua ex improuiso exorta acies, receptis in interualla ordinum antepilanis, clamore sublato principia Latinorum perturbant: hastisque ora fodientes, primo robore virorum cæso, per alios manipulos velut inermes prope intacti euasere: tantaque cæde perripere cuneos, vt vix quartam partem relinquerent hostium. Samnites quoq;

quoque sub radicibus montis procul instructi, præ-
buerent terrorem Latinis. Cæterum inter omnes ci-
uiques sociosque præcipua laus eius belli penes Cof-
fuit: quorum alter omnes minas periculaque ab
deis superis inferisq; in se vnum vertit: alter ea vir-
tute, eoq; consilio in prælio fuit, vt facile conuen-
erit inter Romanos Latinosque, qui eius pugna me-
meriam posteris tradiderunt, vtius partis T. Man-
lius dux fuisset, eius futuram haud dubie vi-
ctoriam. Latini ex fuga se Minturnas contulerunt.
castra secundum prælium capta, multique morta-
les ibi viui oppressi, maxime Campani. Decii cor-
pus ne eo die inueniretur, nox quærentes oppres-
sit: postero die inuentum inter maximam hostium
stragem coopertum telis, funusq; par morti cele-
brante collega factum. illud adiiciendum videtur,
licere consuli, dictatoriq; & pratori, cum legiones
hostium deuoueant: non vtique se sed quem velit
ex legione Romana scripta ciuem deuouere: si is
homo qui deuotus est moritur, probe factum vide-
ri: ni moritur, tum signum septem pedes altū, aut
maius, in terram defodi, & piaculum hostia cædi.
vbi illud signum defossum erit, eo magistratum
Romanum descendere fas non esse. Sin autem sese
deuouere volet, sicuti Decius deuouit: ni moritur,
neq; suum neq; publicum diuinū pure faciet qui se-
se deuouerit. Vulcano arma, siue cui alii diuo deu-
uere volet: siue hostia, siue quo alio volet ius esto.
Telo, super quod stans consul præcatus est, hostem
potiri fas non est: si potiat, Marti suo uetaurilib,
piaculum fieri. Hæc etsi omnis diuini humanique
moris memoria aboleuit, noua peregrinaq; omnia
priscis ac patriis præferendo haud ab re duxi, ver-
bis quoq; ipsis, vt tradita nuncupataq; sunt referre.

Romanis post praeliū demū factū Samnites ventisse subsidio, expectato euentu pugnae, apud quosdā auctores inuenio. Latinis quoq; ab Latiinio auxilium, dum deliberando terunt tēpus, victis demum ferri coeptum. & cum iā portis prima signa, & pars agminis esset egressā: nuncio alato de clade Latinorum, cum conuersis signis retro in urbē rediretur, prētore eorum nomine Milioniū dixisse ferunt, pro paulula via magnam mercedem Romanis esse soluendam. Qui Latinorum pugnae superferat, multis irinerib. dissipati, cum se in vnū conglouissent, Vescia urbs eis receptaculum fuit. Ibi in consiliis Numisius imperator eorum, affirmādo cōmunem vere Martē belli, vtramq; aciem pari cāde prostrauisse, victoriarq; nomē tantum penes Romanos esse, ceteram pro victis fortunā & illos gerere: funesta duo cōsulum pratoria, alterum parricidio filii, alterum consulis deuoti cāde, trucidatum exercitum omnem: caesos hastatos principesque: stragem. & ante signa & post signa factā: triarios postremo rem restituisse. Latinorum etsi pariter accise copiae sunt, tamen supplemento vel Latiū propius esse, vel Volscos, quam Romā. Itaq; si videatur eis, se ex Latinis & ex Volscis populis inuenture propeere excita rediturum infesto exercitu Capuam esse: Romanosq; nihil tum minus quam praelium expectantes, nec opinato aduentu perculsurum. Fallacibus literis circa Latium nomenq; Volscum missis, quia qui non interfuerunt pugnae, ad credendum temere faciliores erāt, tumultuarius vndiq; exercitus raptim cōscriptus conuenit. Huic agmini Torquatus consul ad Trifanū (inter Sinuessā Minturnasq; is locus est) occurrit, prius quam castris locus cape retur, facinus vtrinq; in acerrimum coniectis, pugnatum, de-

bella

bellatumq; est. adeo enim accise res sunt, vt consuli
 victorem exercitum ad populandos agros eorū du-
 centi dederent se omnes Latini: deditioemq; eam
 Campani sequerentur. Latium Capuaq; agro mul-
 tati. Latinus ager, Priuernati addito agro, & Faler-
 nus, qui populi Campani fuerat, vsq; ad Vulturnum
 flumen plebi Romanae diuiditur. bina in Latino iu-
 gera, ita vt dodrantem ex Priuernati comple-
 rent, data: terna in Falerno, quadrantibus etiam pro lon-
 giquitate adiectis. Extra pœnā fuere Latinorum
 Laurentes, Campanorumq; equites: quia non descie-
 rant. Cum Laurentibus renouati foedus iustum.
 renouaturq; ex eo quotannis post diem decimum
 Latinarum. Equitibus Campanis ciuitas data: mo-
 numentoq; vt esset, æneam tabulā in aede Castoris
 Roma fixerunt. Vestigial quoq; eis Campanus po-
 pulus iustus pēdere in singulis quotannis (fuere au-
 tem mille & sexcenti) denarios nummos quadrin-
 genos quinquagenos. Ita bello gesto, præmiis pœ-
 naq; pro cuiusq; merito persolutis, T. Manlius Ro-
 mam rediit cui venientes seniores tantum obuiam
 exisse constat: iuuentutem & tunc & omni vita de-
 inde auersatam eam, execratamq; Antiates in agrū
 Hostiensem, Ardeatem, Solonium incurSIONES fe-
 cerunt. Manlius Consul, quia ipse per valetudinem
 id bellum exequi nequierat, dictatorem L. Papyri-
 um Crassum, qui tum forte erat prætor, dixit ab eo
 magister equitum L. Papyrius Cursor dictus. Ni-
 hil memorabile aduersus Antiates ab dictatore
 gestū est, cum aliquot menses statua in agro An-
 tiati habuisset. Anno insigni victoria de tot ac
 tam potentibus populis, ab hoc consulum alterius
 nobili morte, alterius sicut truci, ita claro ad
 memoriam imperio, successere Coss. T. A. milius

7. C. Mamercus, & Q. Publius Philo: neque in similem
 416. materiam rerum, & ipsi aut suarū rerum aut par-
 100 rium in repub. magis quam patriæ memores, Lati-
 nos ob iram agri amissi rebellantes in campis Fene-
 ctanis fuderunt, calstrisq; exuerunt. Ibi Publio, cuius
 ductu auspicioq; res gestæ erant, in deditionem
 accipiente Latinos populos, quorum ibi iuuentus
 caesa erat: Æmilius ad Pedum exercitum duxit. Pe-
 danos tuebatur Tiburs, Prænestinus Veliternusq;
 populus. Venerant & ab Lanuvio Antioque auxilia.
 Vbi cum præliis quidem superior Romanus esset:
 ad urbem ipsam Pedum, castraque sociorum popu-
 lorum, quæ urbi adiuncta erant, integer labor resta-
 ret: bello infecto repete omisso, consul, quia colle-
 gæ decretum triumphum audiuit, ipse quoque tri-
umpho ante victoriam flagitator Romam rediit.

Qua cupiditate offensus patribus, negantibusq; nisi
 Pedito capto aut dedito triumphum, hinc alienatus
 ab senatu Æmilius, seditiosis tribunatibus similem
 deinde consulatum gessit. Nam neque quoad fuit
 consul, criminari apud populum patres destitit. Col-
 lega haudquaquam aduersante: quia & ipse de ple-
 be erat materiam autem præbebat criminibus ager
 in Latino Falernoque agro maligne plebi diuisus.
 & postquam senatus finire imperium, consulibus
 cupiens, dictatorem aduersus rebellantes Latinos
 dici iussit: Æmilius, cui tum fasces erant, collegam
 dictatorem dixit: ab eo magister equitum Iunius
 Brutus dictus. Dictatura popularis, & orationibus
 in patres criminosis fuit: & quod tres leges secun-
dissimas plebi, aduersas nobilitati tulit: vnam, vt
plebiscita omnes Quiritis tenerent; alteram, vt le-
gum quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante ini-
tium suffragium, patres auctores fierent; tertiam,
 vt al-

ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut
 trumque plebeium fieri liceret, censor crearetur.
 Plus eo anno domi acceptum cladis ab consulibus,
 ac dictatore, quam ex victoria eorum, bellicisque
 rebus foris auctum imperium patres credebant.
 Anno insequenti L. Furio Camillo, C. Manio Coss.
 quo insignis omiffa res A. M. ilio superioris anni
 consuli exprobraretur, Pedum armis viris-
 que & omni vi expugnandum ac delendum
 senatus fremit: coactique noui consules omni-
 bus eam rem prauerti, proficiscuntur. iam La-
 tio is status erat rerum, ut neque bellum ne-
 que pacem pati possent. ad bellum opes deerant:
 pacem ob agri adempti dolorem aspernaban-
 tur. medijs consilijs standum videbatur, ut oppidis
 se tenerent, ne laceffitus Romanus causam belli
 haberet: & si cuius oppidi obsidio nunciata esset,
 vndique ex omnibus populis auxilium obseffis fer-
 retur. Neq; tamen nisi admodum a paucis populis
 Pedani adiuti sunt. Tiburtes, Praenestiniq; quorum
 ager propior erat, Pedum peruenerunt. Aricinos, Lan-
 nuinosq; & Veliternos Antiatibus Volscis se con-
 iungentes ad Asturæ flumen Menenius improviso
 adortus fudit. Camillus ad Pedum cum Tiburtibus
 maxime valido exercitu, maiore mole, quamquam
 æque prospero euentu pugnat. Tumultum maxime
 repentina inter prælium eruptio oppidanorum fe-
 cit: in quos parte exercitus conuersa, Camillus non
 compulit solum eos intra mœnia, sed eodem etiam
 die, cum ipsos auxiliaque eorum perculisset, oppi-
 dum scalis cepit. Placuit inde iam maiore conatu
 animoque ab vnus expugnatione vrbs ad perdo-
 mandum Latium victorem circumducere exerci-
 tum. Nec quieuerunt ante, quam expugnâdo, aut in

v. C.
 insignis
 417.
 tus

P.C.

deditionem accipiendo singulas vrbes, Latium omne subegere. Praesidiis inde dispositis per recepta oppida, Romam ad destinatum omnium consensu triumphum decessere. Additus triumpho honos, ut statuas equestres eis, rara illa aetate res, in foro ponerentur. Priusquam comitiis in insequentem annum consules rogarent, Camillus de Latinis populis ad senatum retulit, atque ita disseruit: Patres conscripti, quod bello armisque in Latium agendum fuit, id iam deum benignitate ac virtute militum ad finem venit celsi ad Pedum Asturamque sunt exercitus hostium: oppida Latina omnia, & Antium ex Volscis, aut vi capta, aut recepta in deditionem, praesidiis tenentur vestris. Reliqua consultatio est, quoniam rebellando saepius nos sollicitant, quoniam modo perpetua pace quietos obtineamus. Dum immortales ita vos potentes huius consilii fecerunt, ut sit Latium deinde an non sit, in vestra manu posuerint. Itaque pacem vobis quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum vel sciendo, vel ignoscendo potestis. Vultis crudeliter consulere ineditos, victosque? licet delere omne Latium: vastas inde solitudines facere, unde sociali egregio exercitu per multa bella magnaque saepe usi estis. Vultis exemplo maiorum augere rem Romanam, victos in civitate accipiendo? Materiam crescendi per summam gloriam suppeditat. Certe id firmissimum longe imperium est, quo obediētes gaudent. Sed maturato opus est, quicquid statueri placet. Tot populos inter spem metumque suspensos animi habetis: & vestram utique de eis curam quam primum absolvi & illorum animos, dum expectatione stupent, seu poena, seu beneficio praecipari oportet. Nostrium enim fuit effigere, ut omnium rerum vobis ad consulendum potestas esset.

396.

effet: vestrum est decernere quod optimum vobis,
 rei que publica sit. Princeps senatus relationem
 consulis de summa rerum laudare: sed cum aliorū
 causa alia esset, ita expediri posse consilium dicere,
 vt pro merito cuiusque statueretur, si de singulis
 nominatim referrent populis. Relatum igitur de
 singulis, decretumque. Lanuvinis ciuitas data: sa-
 craque sua reddita cum eo, vt ædes **M**æcusque So-
 spitæ Iunonis communis Lanuvinis municipibus
 cum populo Romano esset. Aricini, Nomentaniq;
 & Pedani eodem iure quo Lanuuii in ciuitatem
 accepti. Tusculanis seruata ciuitas, quam habebāt
 crimenque rebellionis a publica fraude in paucos
 auctores versum. In Veliternos veteres ciues Ro-
 manos, quod toties rebellassent, grauius seuitum:
 & muri deiecti, & senatus inde abductus: iussique
 trans Tiberim habitare, vt eius qui cis Tiberim de-
 prehensus esset, vsque ad mille pondo clarigatio
 esset: nec prius quam ære persoluto, is qui cepisset,
 extra vincula captum haberet. In agrum senatorū
 coloni missi: quibus adscriptis, speciem antiquæ
 frequentia Velitræ receperunt. Et Antium noua
 colonia missa, cum eo, vt Antiatib. permitteretur,
 si & ipsi adscribi coloni vellēt naues inde longæ ab-
 actæ: interdicitūq; mari Antiatī populo est, & ciui-
 tas data. Tiburtes Pranestiniq; agro multati, neq;
 ob recens tantum rebellionis commune cum aliis
 Latinis crimen, sed quod tadio imperii Romani cū
 Gallis, gente efferata, arma quondam cōsociassent.
 Cæteris Latinis populis connubia, commerciaq; &
 cōsilia inter se ademerūt. Cāpanis equitib. honoris
 causa, quia cū Latinis rebellare noluisent: Funda-
 nisque, & Formianis, quod per fines eorū tuta pa-
 cataq; semper fuisset via, ciuitas sine suffragio data.

V. G.

377.

in prætura intendente. Insequens annus L. Papyrio V. C.
 Crasso, Casone Duellio Coss. Aufonum magis no- 419.
 no quam magno bello fuit insignis. Ea gens Cales
 urbem incolebat: Sidicinis finitimis arma coniun-
 xerat. vnoq; prælio haud sane memorabili duorum
 populorum exercitus fusus propinquitate urbium;
 & ad fugam pronior, & in fuga ipsa tutior fuit. nec
 tamen omnia eius belli cura patribus: quia toties
 iam Sidicini aut ipsi mouerant bellum, aut mouen-
 tibus auxilium tulerant, aut causa armorum fue-
 rant. Itaque omni ope annexi sunt, vt maximum
 ea tempestate imperatorem M. Valerium Corui- 420.
 num Coss. quartum facerent. collega additus Cor-
 uino M. Atilius Regulus, & ne forte casu erraretur,
 petitur, ab Coss. vt extra sortem Coruini ea
 prouincia esset. Exercitu victore a superiorib. con-
 sulibus accepto, ad Cales, vnde bellum ortum erat,
 profectus, cum hostes ab superioris etiam certami-
 nis memoria pauidos clamore, atque impetu primo
 fudisset, mœnia ipsa oppugnare est aggressus: &
 militum quidem is erat ardor, vt iam inde cum
 scalis succedere ad muros vellent, euasurosq; con-
 tenderent. Coruinus, quia id arduum factum erat, la-
 bore militum potius quam periculo peragere in-
 ceptum voluit, itaque aggerem & vineas egit, tur-
 resq; muro admouit. quarum vsum forte oblata op-
 portunitas præuertit. namq; M. Fabius captiuus Ro-
 manus cum per negligentiam custodum festo die
 vinculis ruptis per murum inter opera Romanorū,
 religata ad pinnam muri recte suspensus manus
 se demississet, perpulit imperatorem, vt vino epulisq;
 sopitos hostes aggredieretur. Nec maiore certami-
 ne capti cum vrbe Aufones sunt, quam acie fusi e-
 rant. præda capta ingens est: præsidioque imposito

Kk

F.C.

Calibus, reductæ Romam legiones. Cof. ex senatusconsulto triumphauit: & ne Attilius expers gloria esset, iussi ambo Cof. aduersus Sidicinos ducere exercitum, dictatorem ante ex senatusconsulto eomitiorum habendorum causa dixerunt L. A. milium Mamercum: is magistrum equitum Q. Pablium Philonem dixit. Dictatore comitia habente

421.

Cof. creati sunt T. Veturius, Sp. Posthumius. Et si belli pars cum Sidicinis restabat; tamen vt beneficio prauenirent desiderium plebis, de colonia deducenda Cales retulerunt: factoque senatusconsulto, vt duo millia quingenti homines eo scriberentur. Triumuiros coloniz deducenda; agroque dimidendo creauerunt, Cæsonë Duellium, T. Quinrium, M. Fabium. Noui deinde Cof. a veteribus exercitu accepto, ingressi hostium fines populando vsq; ad mœnia atque urbem peruenerunt. Ibi, quia ingenti exercitu comparato Sidicini & ipsi pro extrema spe dimicaturi enixe videbantur, & Samniū fama erat conciri ad bellum: dictator ab consulibus ex auctoritate senatus dictus P. Cornelius Rufinus: magister equitum, M. Antonius. Religio deinde incessit, vitio eos creatos: magistratuque se abdicauerunt: & quia pestilentia insecta est. velut omnibus eo vitio contactis auspiciis, res ad interregnum rediit. ab interregno inuito per quintum demum

422.

interregem M. Valerium Coruinum creati Cof. L. Cornelius iterum, & Cn. Domitius. Tranquillis rebus fama Gallici belli pro tumultu valuit, vt dictatorem dici placeret. dictus M. Papyrius Crassus, & magister equitum P. Valerius Publicola a quibus cum delectus intèrius quam aduersus finitima bella haberetur, exploratores missi attulerunt quæ omnia apud Gallos esse. Samnium quoque iam alterum

IUM

... turbati non
... ex agro Sidicino ex
... Cæterum Samn
... Sidicini in Lucanos traxi
... egerit excursum
... pugnaverunt eo
... incertum qua fide
... possent, pacem cum
... uentibus actus, nouiq;
... addidit Metia & S
... Sidicini Philo, Sp. I
... legi ab L. Por
... fuffragio data. H
... Fædus insequen
... humana fraude
... Valerio Cof. Flacc
... cognomen con
... reterit quid ver
... satores sunt) pro
... quorum mor
... sicut prodit
... fidem abrogauer
... ciuitatis simili
... quæ res euenit mo
... Maximus
... eam publicæ
... data esset, haud
... rem ad
... referunt: consensu
... T. M. patescitur, m
... maronæque ea ve
... vltimè manifest
... dorem, & coquentes
... ditione alia inuen

rum annum turbari nouis consiliis suspectum erat: eo ex agro Sidicino exercitus Romanus non est deductus. Ceterum Samnites bellum Alexandri Epeiræsis in Lucanos traxit. qui duo populi aduersus regem excursionem a Pesto facientem signis collatis pugnaverunt. eo certamine superior Alexander, incertum qua fide culturus, si perinde cetera processissent, pacem cum Romanis fecit. Eodem anno census actus, nouique ciues censi: tribus propter eos addita Metia & Seaptia: censores addiderunt, Publius Philo, Sp. Posthumius. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætorè lata, qua ciuitas sine suffragio data. Hac eo anno domi militiæ gesta. Fœdus insequens annus seu intemperie cœli, seu humana fraude fuit, M. Claudio Marcello, T. Valerio Coss. Flaccum, Potitumque varie in annalibus cognomen consulis inuenio: ceterum in eo parui refert quid veri sit. illud peruelim (nec omnes auctores sunt) proditum falso esse, venenis absumptos, quorum mors infamem annum pestilentia fecerit, sicut proditur: tamen res nec cui auctorum fidem abrogauerim, exponenda est. Cum primores ciuitatis similibus morbis, eodemque ferme omnes enentum morerentur: a neilla quædam ad Q. Fabium Maximum ædilem curulem indicaturam se causam publicæ pestis professæ est, si ab eo fides sibi data esset, haud futurum noxæ indicium. Fabius confestim rem ad consules, consules ad senatum referunt: consensuque ordinis fides indicii data. Tum patefactum, muliebri fraude ciuitatem premi: matronasque ea venena coquere: & si sequi extemplo velint, manifesto deprehendi posse. Secuti indicem, & coquentes quasdam medicamenta, & recondita alia inuenerunt. quib. in forû dela-

*algi.
excen
sionem*

P.C.

tis, & ~~ad~~ x. matronis, apud quas deprehensa erant, per viatorem accitis, duæ ex eis Cornelia ac Sergia, patricia vtraque gentis, cum ea medicamenta salubria esse contenderent, ab confutante indice bibere iussæ, vt se falsum commentâ arguerent: spacio ad colloquendum sumpto, cum summoto populo in conspectu omnium rem ad ceteras retulissent: haud abnuentibus & illis bibere, epoto medicamēto suamet ipsæ fraude omnes interierunt, comprehensæ extemplo earum comites, magnum numerum matronarum indicauerunt: ex quibus ad CLXX. damnata. Neque de veneficiis ante eam diem Romæ quæsitum est. Prodigii ea res loco habitæ: captisque magis mentibus, quam consecretis similis visâ. Itaque memoria ex annalibus repetita, in secessionibus quondam plebis clauum ab dictatore fixum, alienatasque discordia mentes hominum, eo piaculo compotes sui fecisse. dictatorem clausi figendi causa creari placuit. creatus Cn. Quintilius, magistrum equitum L. Valerium dixit qui fixo clauo magistratu se abdicarunt. Creati Coss. L. Papyrius Crassus iterum, L. Plautius Venox. cuius principio anni legati ex Volscis Fabraterni & Lucani Romam venerunt, orantes vt in fidem reciperentur: si a Samnitium armis defensi essent, se sub imperio populi Romani fideliter atque obedienter futuros. Missi tum ab senatu legati: denunciaturque Samnitibus, vt eorum populorum finibus vim abstinerent. valuitque ea legatio, non tam quia pacem volebant Samnites, quam quia nondum parati erant ad bellum. Eodem anno Priuernas bellum initum: cuius locum Fundani, dux etiam Fundanus fuit Vitruuius Vaccus, vir non domi solum, sed etiam Romæ clarus. ades fuere in palatio eius, quæ

Vacci

ipsum dituro edificat
 inuentus hanc va
 tunc; & Cornelia ag
 inopu caldis eius co
 le teneret aduersus
 tunc mensæ nec vt lo
 me sopperere. Vix to
 mperata acie, sugar
 mar hostem spectant
 vena depugnat: & v
 met vltus: ita breui
 min tam propinqua
 ita crede est tutatus
 tunc; pauci in tum
 merent, casti primi
 et pecum agmine
 vallo sese tutar
 et al perualtis pass
 Fundanum ex
 tunc senatus Funda
 tuncio sectamque
 tunc po Fundano p
 tunc pium Vitruui
 tunc fuge Priuernum
 tunc Priuerni igitur
 tunc persequendosq;
 tunc amatis vtriusque p
 tunc Fundanis pacem et
 tunc memoniam accep
 tunc, vt bellum ab ini
 tunc, corpora ip
 tunc suorum in pote
 tunc. Collaudatis h
 tunc missis in officio P

Vacci prata diruto aedificio publicatoq; solo appellata. Aduersus hunc vastatem effuse Setinum Norbanumq; & Coranū agrum, L. Papyrius profectus, haud procul castris eius confedit. Vitruuio nec vt vallo se teneret aduersus validiorem hostem, sana constare mens, nec vt longius a castris dimicaret, animus suppetere. Vix tota extra portam castrorum explicata acie, fugam magis retrò quam praelium aut hostem spectante milite, sine consilio, sine audacia depugnat: & vt leui momento, nec ambigue est victus: ita breuitate ipsa loci, faciliq; receptu in tam propinqua castra, haud ægre militem a multa caede est tutatus: nec fere quisquam in ipso certamine, pauci in turba fugæ extremæ, cum in castra ruerent, casti primisque tenebris Priuernum inde petitu agmine, trepido, vt muris potius quam vallo sese tutarentur. A Priuerno Plantius alter Cos. peruastratis passim agris, prædaque abacta, in agrum Fundanum exercitum inducit. ingredienti fines senatus Fundanorum occurrit: negant se pro Vitruuio sectamq; eius secutis precatum venisse, sed pro Fundano populo: quem extra culpam belli esse, ipsum Vitruuium indicasse, cum receptaculum fugæ Priuernum habuerit, non patriam Fundos. Priuerni igitur hostes populi Romani querendos, persequendosq; esse, qui simul a Fundanis ac Romanis vtriusque patriæ immemores, defecerint. Fundanis pacem esse, & animos Romanos, & gratam memoriam acceptæ ciuitatis: orare se consulem, vt bellum ab innoxio populo absteinat: agros, urbem, corpora ipsorum coniungumq; ac liberorum suorum in potestate populi Romani esse, futuraque. Collaudaris Fundanis Cos. literisq; Romanam missis in officio Fundanos esse, ad Priuernum

V.C. num flexit iter. Prius animaduersum in eos qui ca-
 pita coniurationis fuerant, a Cos. scribit Claudius
 ad CCCL. ex coniuratis viñctos Romam missos:
 eamque deditioem ab senatu non acceptam:
 quod egentium atque humilium pena defungi
 velle Fundanum populum censuerint. Priuernum
 duobus consularibus exercitibus cum obsideretur,
 alter Cos. comitorum causa Romam reuocatus.
 Carceres eo anno in circo primum statuti. Nõdum
 425. perfunctos cura Priuernatis belli, tumultus Gallici
 fama atrox inuasit, haud ferme vnquam neglecta
 patribus. Exemplo igitur Coss. noui L. Æmilius
 Mamercus, & Cn. Plautius eo ipso die Calẽd. Quin-
 tilibus, quo magistratus inierunt, comparare inter
 se prouincias iussi: & Mamercus, cui Gallicum bel-
 lum euenerat, scribere exercitum sine vlla vacatio-
 nis venia. quin opificum quoque vulgus, & sellula-
 ri, minime militiæ idoneum genus, exciti dicun-
 tur: Veiosque ingens exercitus contractus, vt inde
 obuiam Gallis iretur. Longius discedi, ne alio itinere
 hostis falleret, ad urbem incedens, non placuit.
 Paucos deinde post dies satis explorata temporis e-
 sus quiete, a Gallis Priuernum omnis conuersa vis.
 Duplex inde fama est, alii vi captam urbem, Vitru-
 niumque viuum in potestatem venisse: alii, prius
 quam vltima adhiberetur vis, ipsos se in deditio-
 nem consulis caduceum præferentes permisisse
 auctores sunt, Vitruuiumque ab suis traditum. Sen-
 atus de Vitruuio Priuernatibusq; cõsultus, consu-
 lẽ Plautiũ dirutis Prinerni muris, præsidioq; valido
 imposto, ad triumphũ accersit. Vitruuiũ in carcere
 afferuari iussit quoad consul redisset, tum verbera-
 tum necari: ades eius, quæ essent in palatio diruen-
 das, bona Semoni Sango sensuerunt consecranda:
 quodque

quodque æris ex eis redactum est, ex eo ænei orbes
facti, positi in sacello Sangi versus ædem Quirini.
De senatu Priuernate ita decretum, vt, qui senator
Priuerni post defectionem ab Romanis mansisset,
trans Tiberim lege eadem qua Veliterni habitaret.
His ita decretis, vsque ad triumphum Plautii silen-
tium de Priuernatibus fuit: post triumphum Con-
sul necato Vitruuio, sociisque eius noxæ, apud sati-
atos iam supplicis nocentium tutam mentionem
de Priuernatibus ratus: Quoniam auctores defecti-
onis, inquit, meritas pœnas & ab diis immortalibus
& a vobis habent, Patres conscripti: quid placet de
innocia multitudinæ fieri? Equidem etsi meæ par-
tes exquirendæ magis sententiæ, quam dandæ
sunt: tamen cum videam Priuernates vicinos Sa-
mnitibus esse, vade nunc nobis incertissima pax
est, quam minimum itarum inter nos illosque re-
linqui velim. Cum ipsa per se res anceps esset, prout
cuiusq; ingenium erat atrocius mitiusve suadenti-
bus, tum incertiora omnia vnus ex Priuernatibus
legatis fecit, magis conditionis in qua natus esset,
quam præsentis necessitatis memor: qui interro-
gatus a quodam tristioris sententiæ auctore, quam
pœnam meritos Priuernates censeret: eam in-
quit, quam merentur qui se libertate dignos cen-
sent cuius tum feroci responso infestiores factos
videret consul eos, qui ante Priuernatum causam
impugnabant: vt ipse benigna interrogatione mi-
tius responsum eliceret: Quid si pœnam, inquit,
remittimus vobis, qualem nos pacem vobiscum
habituos speremus? Si bonam dederitis, inquit, &
fidam, & perpetuam: si malam, haud diuturnam.
Tum vero minari, nec id ambigue, Priuernatem
quidam, & illis vocibus ad rebellandum incitati

V. C.

pacatos populos pars melior senatus ad meliorem
 responsa trahere, & dicere, viri, & liberi, vocem au-
 ditam an credi posse, vllum populum, aut homi-
 nem denique in ea cōditiōne, cuius eum pōnereat,
 diutius quam necesse sit, mansurum tibi pacem esse
 fidam, vbi voluntarii pacati sint: neque eo loco, vbi
 seruitutem esse velint, fidem sperandam esse. In
 hanc sententiam maxime consul ipse inclinavit a-
 nimos, identidem ad principes sententiarum con-
 sulares, vti exaudiri posset a pluribus, dicendo, eos
 demum qui nihil praterquam de libertate cogi-
 tant, dignos esse qui Romani fiant. Itaque & in se-
 natu causam obtinuerunt: & ex auctoritate patrum
 latum ad populum est, vt Priuernatibus ciuitas da-
 retur. Eodem anno Anxur trecenti in coloniam
 missi sunt: bina iugera agri acceperunt. Secutus est
 annus nulla re belli domive insignis, P. Plautio Pro-
 culo, P. Cornelio Scapula Cōs. praterquam quod
 Fregellas (Signinorum is ager, deinde Volscorum
 fuerat) colonia deducta: & populo visceratio data a
 Marco Flavio in funere matris. Erant qui per spe-
 ciem honorandae parentis meritam mercedem po-
 pulo solutā interpretarētur, quod eum die dicta ab
 xidibus crimine stupratae matris familia: absoluis-
 set. Data visceratio in prateritam iudicii gratiam,
 honoris etiam ei causa fuit: tribunatusque plebis
 proximis comitiis absens praesentibus praefertur.
 Palaeopolis fuit haud procul inde, vbi nunc Neapolis
 sita est: duabus vrbib. populus idem habitabat, Cum-
 mis erant oriundi. Cumani ab Chalcide Euboica o-
 riginem trahunt. Classe qua aduecti ab domo fue-
 rant, multum in ora maris eius, quod accolunt, po-
 tuere. primo in insulas Aetariam & Pythecusas e-
 gressi, deinde in continentem ausi sedes tranf-
 ferre.

426.

Im

ferre. Hæc ciuitas cum suis viribus, tū Samnitium infida aduersus Romanos societate freta, siue perfidientia, quæ Romanam urbē adorta nunciabatur, fideus, multa hostilia aduersus Romanos agrum Campanum Falernumque incolentes fecit. Igitur L. Cornelio Lentulo, Q. Publio Philone iterum Coss. foecialibus Palapolin ad res repetendas missis, cum relatum esset a Gracis, gente lingua magis strenua quam factis, ferox responsum: ex auctoritate patrum populus Palapolitanis bellum fieri iussit. Inter Coss. prouinciis cōparatis, bello Græci persequendi Publio eueherunt. Cornelius altero exercitu Samnitibus, si qua se mouerent, oppositus. Fama autem erat, defectioni Campanorum imminentes admoturos castra. ibi optimum visum Cornelio statim habere. Ab utroque consule exiguam spem pacis cum Samnitibus esse, certior fit senatus. Publiis duo millia Nolanorum militum, & quatuor Samnitium, magis Nolanis cogentibus, quam voluntate Græcorum, recepta Palapoli miserat. Romæ compertum est, defectū indictum a magistratibus: vniuersum Samnium erectum: ac vicinos populos, Priuernatem Fundanumque & Formianum, haud ambigue sollicitati. Ob hæc cum legatos mitti placuisset, prius ad Samnites, quam bellum fieret, responsum redditur a Samnitibus ferox. Vltro inculpabant iniurias Romanorum: neque eo negligentius ea quæ ipsis obicerentur, purgabatur, haud vlllo publico consilio auxiliove iuuari Græcos: nec Fundanum Formianumve a se sollicitatos: quippe minime pœnitere se virium suarū, si bellum placeat. cæterum non posse dissimulare, ægre pati ciuitatem Samnitium, quod Fregellas ex Volscis captas, dirutasq; ab se, restituerit Romanus

427.

li

li

populus, coloniamq; in Samnitium agro imposuit, quam coloni eorum Fregellas appellant. eam se contumeliam iniuriamq;, ni sibi ab iis qui fecerint, dematur, ipsos omni vi depulsuros esse. Cum Romanus legatus ad disceptandum eos ad communes socios atq; amicos vocaret: Quid perplexe agimus? inquit, Nostra certamina, Romani, non verba legatorum, nec hominum quisquam disceptator, sed campus Campanus, in quo concurrendum est, & arma, & communis Mars belli decernet. Proinde inter Capuam Suessulamque castra castris confestim: & Samnis Romanusne imperio Italiam regat, decernamus. Legati Romanorum cum se non quò hostis vocasset, sed quò imperatores sui duxissent, ituros esse respondissent: iam Publius inter Palæopolim Neapolimq; loco opportune capto, diremerat hostibus societatem auxilii mutui, qua ut quisque locus premeretur, inter se vsi fuerant. Itaq; cum & comitorum dies instaret, & Publium imminentem hostium muris auocari ab spe capiendæ indies vrbis, haud e Republica esset: actum cum tribunis est, ad populum ferrent, vt, cum Publius Philo consulatu abisset, proconsul rem gereret, quoad debellatū cum Græcis esset. L. Cornelio, quia ne eū quidem in Samnium iam ingressum reuocari ab impetu belli placebat, literæ missæ, vt dictatorem comitorum causa diceret. dixit M. Claudium Marcellum. ab eo magister equitum dictus Sp. Posthumius. Nec tamen ab dictatore comitia sunt habita: quia vitiose creatus esset, in disquisitionem venit. Consulti augures, vitiosum videri dictatorem pronunciauerunt. Eam rem tribuni suspectam, infamemque criminando fecerunt. nam neque facile fuisse id vitium nosci, cum consul incunte nocte silentio

no die et dictatore
pote privatum ve
nam mortuum ex
laud erat, quod aulip
res duntaxat. Rom
his consuli viti obu
ad plebeius dictato
ad hac, alique ab t
viam ad interregnu
que alia de causa co
nam inter Lucius A
in Samnium. Lucium P
nam in aliis annalibus
nam in Ægypto p
namque Epeiro regem
namque Dodonai I
nam Tarentinis in Ita
namque agnam
namque terminum da
nam, vt quam maxi
nam in Epeiro, & Ache
namque in stagna
namque. Ceterum vt
namque cum sepe
namque Hieracleam Ta
namque et Lucanis, Sipo
namque, alias inde M
namque vrbis: & trecenta
nam, quas obfidia num
namque Pandolia vrbis in
namque, tres tumulos a
namque: ex quibus in
namque hostibus faceret: &
namque cura se pro fidi

lentio diceret dictatorem: neq; ab consule cuiquam
 publice priuatimve de ea re scriptum esse: nec quã-
 quam mortalium extare, qui se vidisse aut audiuif-
 se quid dicat, quod auspiciis dirimeret: neque au-
 gures diuinare. Romã sedentes potuisse, quid in
 castris consuli vitii obuenuisset. Cui non apparere,
 quod plebeius dictator sit, id vitium auguribus vi-
 sum? Hęc, aliaque ab tribunis nequicquam iacta-
 ta: tamen ad interregnum res redit. dilatisque alia
 atque alia de causa comitiis, quartusdecimus de-
 mum interrex Lucius Æmilius consules creat Cai-
 um Petilius, Lucium Papyrium Mugilanum: Cur-
 forem in alijs annalibus inuenio. Eodem anno Ale-
 xandriam in Ægypto proditum conditam: Alex-
 andrumq; Epeiri regem ab exule Lucano interfe-
 ctum sortes Dodonæi Iouis euentu affirmasse. Ac-
 cito ab Tarentinis in Italiam data dictio erat, caue-
 ret Acherusiam aquam, Pandosiamq; urbem: ibi
 fatis eius terminum dari. eoq; ocius transmisit in
 Italiam, vt quam maxime procul abesset vrbe Pan-
 dosia in Epeiro, & Acherunte amni: quẽ ex Molof-
 side fluentem in stagna inferna accipit Thesproti-
 us sinus. Caterum (vt ferme fugiendo in media
fata ruitur) cum sæpe Brutias Lucanasq; legiones
 fudisset: Heracleam Tarentinorum coloniam, Cõ-
 sentiam ex Lucanis, Sipontumq; Brutiorum coloniã
 Acerinam, alias inde Messapiorũ ac Lucanorum ce-
 pissent vrbes: & trecentas familias illustres in Epei-
 rum, quas obsidũ numero haberet, misisset: haud
 procul Pandosia vrbe imminẽte Lucanis ac Brutijs
 finibus, treis tumulos aliquantum inter se distan-
 tes infedit: ex quibus incurfiones in omnem partẽ
 agrı hostilis faceret: & ducentos ferme Lucanorũ
 exules circa se pro fidis habebat, vt pleraque eius

generis ingenia sunt, cum fortuna mutabilem gerentes fidem. Imbres continui campis omnibus inundantes cum interclusissent trisariam exercitum a muro inter se auxilio: duo praesidia, quae sine rege erant, improviso hostium aduentu opprimuntur: deletisque eis, ad ipsius obsidionem omnes conuersi. inde ab Lucanis exulibus ad suos nuntii missi sunt: pactoque reditu promissum est, regem aut viuum aut mortuum in potestatem daturus. Ceterum cum delectis ipse egregium facinus ausus, per medios erumpit hostes, & duces Lucanorum cominus congressum obruncat: contrahensque suos ex fuga palatos, peruenit ad amnem ruinis recentibus pontis, quem vis aquae abstulerat, indicantem iter. quem cum incerto vado transiret agmen, fessus metu ac labore miles, increpans nomen abominandum fluminis: Iure Acheron vocaris, inquit. Quod ubi ad aures accedit regis, adiecit extemplo animum satis suis, substititque dubius an transiret. Tum Socinus minister ex regis pueris, quid in tanto discrimine periculi cunctaretur interrogans, indicat Lucanos insidiis quaerere locum. quos ubi respexit rex procul grege facto venientes, stringit gladium, & per medium amnem transmittit equum. Iamque in vadum egressum eminus veruo Lucanus exul transfigit. lapsum inde cum inherente telo corpus exanime detulit amnis in hostium praesidia. Ibi foeda laceratio corporis facta. namque praeciso medio, partem Consentiam misere: pars ipsis retenta ad ludibrium: quae cum iaculis saxisque procul incessetur. mulier vna ultra humanatum irarum fidem saeuenti turba immista, vt parumper suslineret precata, flens ait, virum sibi liberosque captos apud hostes esse: sperare corpore

corpore regio trumque
 rum. Is finis lacer
 quod membrato
 etia vnius: collap. Mer
 us. Spectrum delecta
 rumque Olympiad
 mendi altera, solor
 ad ipse tenis tristi eue
 do fortuna eum ab
 a gellit, paucis dixi
 tumum Romae qui
 tum quibus ante pla
 adende: consules iust
 mense: Samnitibus
 quam aduersus Gre
 uatibilis tum animo
 amia. Lucani a quo
 bilis eam diem cum
 tem venerunt, arma
 ames. foderet ergo in
 corpore etiam in Sam
 uis in potestatis ver
 uatibusque aeger pr
 que est petualatus.
 uolueri quaque bo
 tum cum finis aderat. na
 ipia memimentis bo
 uolera aliquanto int
 uentibus, patiebantur
 uolalia, indigna iam
 eppogapari vbi ex
 cum de a Taranto de a
 amilia uentura: Sam
 uia memora esse reban

corpore regio utcumque multato se suos redempturam. Is finis lacerationi fuit: sepultumq; Consentia quod membrorum reliquum fuit, cura mulieris vnus: ossaq; Metapontum ad hostes remissa, inde Epeirum deuecta ad Cleopatram vxorem, sororemq; Olympiadem: quarum mater Magni Alexandri altera, soror altera fuit. Hæc de Alexandri Epeirensis triffi euentu quanquam Romano bello fortuna eum abstinuit, tamen quia in Italia bella gefit, paucis dixiffe satis fit. Eodem anno lefraternium Romæ quinto post conditam urbem, iisdem quibus ante placandis habitum est diis. No- ui deinde consules iussu populi cum misissent, qui indicerent Samnitibus bellum, & ipsi maiore conatu quam aduersus Græcos cuncta parabant, & alia noua nihil tum animo tale agitantibus accesserunt auxilia. Lucani atque Appuli, quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano populo fuerat, in fidem venerunt, arma virosque ad bellum pollicentes. foedere ergo in amicitiam accepti. Eodem tempore etiam in Samnio res prospere gesta. Tria oppida in potestate venerunt, Allife, Callife, Ruffium: aliusque ager primo aduentu Coss. longe lateque est peruastatus. Hoc bello tam prospere commisso, alteri quoque bello, quo Græci obsidebantur, iam finis aderat. nam præterquam quod interseptis muniuentis hostium pars parti abscissa erat, foediora aliquanto intra muros iis quibus hostis territabat, patiebantur: & velut capti a suis metipsis præfidis, indigna iam liberis quoq; ac coniugibus, & que captarū vrbū extrema sunt, patiebantur. Itaq; cum & a Tarento & a Samnitibus fama esset noua auxilia ventura: Samnitium plus quam vellent, intra moenia esse rebantur: Tarentinorū iuuentutē

Græci Græcos haud minus per quos Samniti Nolanoque, quam vt Romanis hostib. resisterent, expectabant. Postremo leuissimum malorum deditio ad Romanos visa. Charilaus & Nymphius principes ciuitatis communicato inter se consilio, partes ad rem agendam diuisere: vt alter ad imperatorem Romanorum transfugeret: alter subsisteret ad prebendam opportunam consilio urbem. Charilaus fuit, qui ad P. Philonem venit: & quod bonum, faustum, felix Palæpolitans, populoque Romano esset, tradere se ait in cœnia statuisse. eo facto vtrum ab se prodita, an seruata patria videatur, in fide Romana positum esse: sibi priuatim nec pacisci quicquam, nec petere: publice petere quam pacisci magis, vt si successisset inceptum, cogitaret populus Romanus potius cum quanto studio periculoque reditum in amicitiam suam esset, quam qua stultitia & temeritate de officio decessum. Collaudatus ab imperatore, tria millia militum ad occupandam eam partem urbis quam Samnites insidebant, accepit: præsidio ei L. Quintius tribunus militum præpositus. Eodem tempore & Nymphius præterem Samnitium arte aggressus perpulerat, vt quoniam omnis Romanus exercitus aut circa Palæpolim, aut in Samnio esset, sineret se classe circumuehi ad Romanum agrum: non oram modo maris, sed ipsi vbi propinqua loca depopulaturum. sed vt falleret, nocte proficiscendum esse, extemploque naues deducendas. Quod quo maturius fieret, omnis inuētus Samnitium, præter necessarium vrbis præsidium, ad littus missa. Vbi dum Nymphius in tenebris & multitudine semetipsa impediens, sedulo aliis alia imperia turbans, terit tempus: Charilaus ex composito ab sociis in urbem receptus, cum
 summa

menta vrbis Romano
 sufficit ad quem
 equos: Nolani
 vrbem serente effug
 te, vt expeditio in
 periculo eual
 nulla rerum suarum
 enim non externis
 solari atq; egrèdes
 opinionis alterius, q
 illa traditur: cum
 illa traditur: cum
 digni credi est: tam
 hinc summa rei
 ipsos in amicit
 cretus, quod satis
 hostes in fidem ve
 spiritum contiger
 ille facta, & act
 bellum et
 namque cum
 sua spe auxilii
 Romano vrb
 non qui ipsi
 Samnitas ira atque
 etiam, quod Lncar
 societas compta
 venisse, allatum
 eorum ad se esse: iam
 hostes, aut don
 reum suarum in
 vrbem verticem solan
 satis validam, qu
 reuocari adhuc, im
 Romanam posse,

summa vr̄bis Romano milite impleisset, tolli clamore iussit: ad quem Gr̄aci signo accepto a principibus quievere: Nolani per auersam partem vr̄bis ab vr̄be, vt expeditior in pr̄sentia fuga, ita foedior, postquam periculo euaserunt, visa: quippe qui inermes nulla rerum suarum non relicta inter hostes, ludibrium non externis modò, sed etiam popularibus, spoliati atq; egētes domos rediere. Haud ignarus opinionis alterius, qua hæc proditio ab Samnitibus facta traditur: cum auctoribus hoc dedi, quibus dignius credi est: tum foedus Neapolitanum (eò enim deinde summa rei Gr̄ecorum venit) similis vero facit ipsos in amicitiam redisse. Publio triumphus decretus, quod satis credebatur obsidione domitos hostes in fidem venisse. Duo singularia hæc ei viro primum contingere, prerogatio imperii non ante in v̄llo facta, & actio honoris triumphus. Aliud subinde bellum cum alterius or̄æ Gr̄æcis exortum, namque cum Tarentini rem Palapolitanam vana spe auxilii aliquamdiu sustinuisent, postquam Romanos vr̄be potitos accepere, velut destituti, ac non qui ipsi destituisent, increpare Palapolitanos: ira atque inuidia in Romanos fure, eò etiam, quod Lucanos & Apulos (nam vtraq; eò anno societas cœpta est) in fidem populi Romani venisse allatum est. quippe propemodum peruentum ad se esse: iamq; in eo rem fore, vt Romani aut hostes, aut domini habēdi sint. discrimen profecto rerum suarum in bello Samnitium, euentuq; eius verti: eam solam gentem restare, nec eam ipsam satis validam, quando Lucanus defecerit: quem reuocari adhuc, impelliq; ad abolendā societatem Romanam posse, si qua ars serendis discordiis

adhibeatur. Hæc consilia cum apud cupidos rerum nouandarū valuisse: ex iuuentute quidam Lucanorum precio asciti, clari magis inter populares quā honesti, inter se mulctari ipsi virgis, cum corpora nuda intulissent in ciuium cœtum, vociferati sunt se, quod castra Romana ingredi ausi essent, a Coss. virgis caesos, ac prope securi percussos esse. Deformis suapte natura res, cum speciem iniuriæ magis quam doli præ se ferret, concitati homines, cogunt clamore suo magistratus senatum vocare: & alii circumstantes concilium, bellum in Romanos poscunt: alii ad concitandam in arma multitudinem agrestium discurrunt: tumultuque etiam fanos coniternante animos decernitur, vt societas eum Samnitibus renouetur, legati que ad eam rem mittantur. Repentina res, quia quam causam nullam, tam ne fidem quidem habebat: coacti a Samnitibus & obfides dare, & præsidia in loca munita accipere, cæci fraude & ira nihil recufarunt. Dilucere deinde breui fraus cœpit, postquam criminum fallorum auctores Tarentum commigrauerunt: sed amissa omni de se potestate, nihil vltra quam pœniteret frustra restabat. Eo anno plebi Romanæ velut aliud initium libertatis factum est quod nequi deseruerunt. Mutatum autem ius ob vnus feneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. L. Papyrius is fuit, cui cum se C. Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset: quæ ætas formaque misericordiam elicere poterat, ad libidinem & contumeliam animū accenderunt: & florē ætatis eius fructum aduentitiū crediti ratur, primò perlicere adolescentem sermone incesso est conatus: dein postquam aspernabantur flagitium aures, minis terriitate, atque identidem admonere fortunæ:

fortuna: postremo cum ingenuitatis magis quam *Y. 8.*
 presentis conditionis memorem videret, nudari iu-
 bet, verberaq; afferri. Quibus laceratus iuuenis cum
 se in publicū proripuisset, libidinem crudelitatemq;
 conquerens seneratoris, ingens vis hominum cum
 ætatis miseratione, atq; indignitate iniuriæ accen-
 sa, tum suæ conditionis, liberumque suorum respec-
 tu, in forum, atque inde agmine facto ad curiam
 concurrit. & cum consules tumultu repentino coa-
 cti, senatum vocarent, introeuntibus in curiam pa-
 tribus, laceratum iuuenis tergum, procumbentes ad
 singulorū pedes ostentabant. Victum eo die ob im-
 potentem iniuriam vnus, ingens vinculum fidei-
 iussique Coss. ferre ad populum, ne quis, nisi qui no-
 xam meruisset, donec poenam lueret, in compedib.
 aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ, bona de-
 bitoris, non corpus obnoxium esset. Ita nexi soluti,
 cautumq; in posterū, ne necerentur. Eodem anno
 cum satis per se ipsum Samnitium bellum, & defe-
 ctio repens Lucanorum, auctoresq; defectionis Ta-
 rentini sollicitos haberent patres: accessit vt & Ve-
 stinus populus Samnitibus sese coniungeret. *Que*
res licit eo anno sermonibus magis passim homi-
 num iactata, quam in publico vilo cōcilio est: ita in-
 sequentis anni Coss. L. Furio Camillo iterum, Junio *429.*
 Bruto Scæuæ, nulla prior potiorque visæ est, de qua
 ad senatum referrent. Et quanquam noua res erat,
 tamē tanta cura patres incescit, vt pariter eam susce-
 ptam neglectamq; timerent, ne aut impunitas eorū
 lasciuia superbiaque, aut bello poenæ expetite meru
 propinquo, atque ira concirent finitimos populos.
 Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par,
 Marsi Peligniq; & Marucini: quos, si Vestinus atq; in-
 geretur, omnes habendos hostes. Vicit tamen pars,

F. C. quæ in præsentia videri potuit maioris animi quam
 consilii: sed euentus docuit fortes fortunam iuuare.
 Bellum ex auctoritate patrû populus aduersus Ves-
 tinos iussit: prouincia ea Bruto, Samnium Camillo
 sorte euenit. Exercitus utroq; ducti, & cura tuendo-
 rum finium hostes prohibiti coniungere arma. Cæ-
 terum alterum Cos. L. Furium, cui maior moles re-
 rum imposita erat, morbo graui implicitum fortu-
 na bello subtraxit: iussusq; dictatorem dicere rei ge-
 rēdæ causa, longe clarissimum bello ea tepestate di-
 xit L. Papyrium Curfore, a quo Q. Fabius Maximus
 Rutilianus magister equitum est dictus: par nobile
 rebus in eo magistratu gestis, discordia tamen qua
 prope ad vltimum dimicationis ventū est, nobiliss.
 Ab altero consule in Vestinis multiplex bellum, nec
 vsquam vario euentu gestum est. nam & perualta-
 uit agros, & populando atq; vrendo tecta hostiū fa-
 taq; in acie inuitos extraxit: & ita prelio vno accidit
 Vestinorum res, haudquaquā tamen incruēto mili-
 te suo, vt non in castra solū refugerent hostes, sed iā
 ne vallo quidem ac fossis freti dilaberentur in op-
 pida, situ vrbium moenibusq; se defensuri. Postremo
 oppida quoq; vi expugnare adortus, primo Curinā
 ingenti ardore militū, aut vulnere ira, quod haud
 fere quisquam integer prelio excesserat, scalis cepit:
 deinde Cingiliam. vtriusq; vrbis prædam militibus,
 quod eos neque portæ, neque muri hostium arcu-
 erant, concessit. In Samnium incertis itum auspici-
 is est: cuius rei vitium, non in belli euentum, quod
 prospere gestum est, sed in rabiem atque iras impe-
 ratorū vertit. Namque Papyrius dictator a pullario
 monitus, cum ad auspiciū repetendum Romam
 proficisceretur, magistro equitum denunciauit, vt
 sese loco teneret, neu absente secum hoste manum
 confe-

430.

confereret. Fabius cum post profectiorem dictato-
ris per exploratores comperisset: perinde omnia so-
luta apud hostes, ac si nemo Romanus in Samnio
esset. seu ferox adolescens indignitate accensus,
quod omnia in dictatore viderentur reposita esse;
seu occasione bene gerenda rei inductus, exercitu
instructo paratoq; profectus ad Imbrinium (ita vo-
cant locum) acie cum Samnitibus conflixit. Ea for-
tuna pugne fuit, vt nihil relictum sit, quo si affuisset
dictator, res melius geri potuerit. non dux militi,
non miles duci defuit. eques etiam auctore L. Co-
minio Tribuno militum, qui aliquoties impetu ca-
pro perumpere non poterat hostium agmen, de-
traxit frenos equis: atq; ita concitatos calcarib. per-
misit, vt sustinere eos nulla vis posset. Per arma, per
viros late strage dederet. Secutus pedes impetu equi-
tu, turbatis hostibus intulit signa. Viginti millia ho-
stium caesa eo die traduntur. Auctores habeo, bis cu
hoste signa collata dictatore absente, bis rem egre-
gie gestam. Apud antiquissimos scriptores vna hac
pugna inuenitur. In quibusdam annalibus tota res
praetermissa est. Magister equitum, vt ex tanta cede
multis potius spoliis, congesta in ingentem acer-
um hostilia arma subdito igne concretauit: seu
votum id deorum cupiam fuit: seu credere libet
Fabio auctore factum, ne suae gloriae fructum dicta-
tor caperet, nomenque ibi scriberet, aut spolia in
triumphum ferret. Litera quoque de re prospere
gesta, ad senatum, non ad dictatorem missa, argu-
mentum fuere minime cum eo communicantis
laudem. Ita certe dictator id factum accepit, vt la-
tis aliis victoria parta pra se ferret iram, tristiti-
amq;. Misso itaque repente senatu, se ex curia pro-
ripuit: tum vero non Samnitium magis legiones,

quam maiestatem dictatoriam, & disciplinam militarem a magistro equitum victam & euersam dictatans, si illi impune spretum imperium fuisset. Itaque plenus minarum: iraque profectus in castra cum maximis itineribus islet, non tamen praevenerit famam adventus sui potuit. Praecurrerant enim ab urbe, qui nunciarent dictatorem avidum poena venire, alternis pene verbis T. Manlii facta laudantem. Fabius cōcione extemplo aduocata, obtestatus milites est, ut qua virtute Republicā ab infestissimis hostibus defendissent, eadem se, cuius ductu aspicioque vicissent, ab impotenti crudelitate dictatoris tutarentur. Venire amentem invidia, iratū virtuti aliena: felicitatiq; furere, quod se absente Republica egregie gesta esset: malle, si mutare fortunam posset, apud Samnites quam Romanos victoriam esse imperium dictare spretum, tanquam non eadem mente pugnari vetuerit, qua pugnatum doleat: & tunc invidia impedire virtutem alienam voluisse, cupidissimisq; arma ablaturum fuisse militibus, ne se absente moveri possent: & nunc id furere, id aegre pati, quod sine L. Papyrio non inermes, non manci milites fuerint, quod se Q. Fabium magistrum equitum duxerit, ac non accensum dictatoris. Quid illum facturum fuisse, si quod belli casus ferunt, Marsq; communis, adversa pugna euenisset, qui sibi deuisis hostibus, Republica bene gesta, ita ut nō ab illo vnico duce melius geri potuerit, supplicium magistro equitum, & tunc victori minetur? Neque illum magistro equitum infestiorē, quam tribunis militum, quam centurionibus, quam militibus esse: si possit, in omne seviturum fuisse: quia id nequeat, in vnum sevitire: etiam invidiam tanquam ignem summa petere: in caput cōsiliū, in ducem incurere.

Sic

simul cum gloria
 tum veluti in ca
 tunc locuti in magi
 ma. Proinde adesse
 li consensum ex
 ita in tanta victo
 ribus curae esse incli
 mentiam animum
 illorum fidei virt
 suscitacione ortus, v
 tantum illi vim alla
 tunc stand in alto po
 nepulo ad concion
 papyrio Q. Fabium
 dicitur ex interiore
 tunc Q. in qui
 tunc dictatoris si
 puzetas, puzores
 dicitur aequum cer
 tifico aduentem
 tunc in certis auspici
 tunc multi turbatis re
 tunc committenda fu
 dicitur diis agerent
 tunc impedito ad
 tunc magister equitum
 tunc ego hanc in re
 tunc tamen tibi ad ve
 tunc pinguenda tua len
 tunc veterum me te qui
 tunc tunc in me digna
 tunc imperio meo spret
 tunc puzibus, adversus
 tunc magis maiorum, & n

Si se simul cum gloria rei gesta extinxisset, tunc victorem velut in capto exercitu dominantem, quicquid licuerit in magistro equitum, in militibus asurum. Proinde adessent in sua causa omnium libertati. si consensum exercitus eundem, qui in praelio fuerit, in tuenda victoria videat, & salutem vnus omnibus cura esse inclinaturum ad clementiorem sententiam animum. postremo se vitâ fortunâsq; suas illorum fidei virtutiq; permittere. Clamor tota concione ortus, vti bonum animum haberet: neminem illi vim allaturum saluis legionibus Romanis. Haud multo post dictator aduenit: classicoq; exemplo ad concionem aduocauit. Tum silentio facto, prece Q. Fabium magistrum equitum citauit, qui simul ex inferiore loco ad tribunal accessit, tum dictator: Quæro, inquit, de te Q. Fabi, cum summum imperium dictatoris sit, pareantque ei consules, regia potestas, prætores iisdem auspiciis, quibus Consules, creati, æquum censeas nec ne, magistrû equitum dicto audientem esse? Itemq; illud interrogo, cum me incertis auspiciis profectû ab domo scirem, vtrum mihi turbatis religionibus Respub. in discrimen committenda fuerit, an auspicia repetenda, ne quid dubiis diis agerem? Simul illud, quæ dictatoris religio impedimêto ad rem gerendam fuerit, num ea magister equitum solutus ac liber potuerit esse? Sed quid ego hæc interrogo: cum si ego tacitus abissem, tamen tibi ad voluntatis interpretationem meæ dirigenda tua sententia fuerit. Quin tu respondes, veterimne te quicquam rei me absente agere? veterimne signa cum hostibus conferre? quo tu imperio meo spreto, incertis auspiciis, turbatis religionibus, aduersus morem militarem, disciplinamque maiorum, & numen deorum ausus es: cum

•• hoste configere? Ad hæc, quæ interrogatus es, re-
 •• sponde: extra ea caue vocem mittas. Accede listor.
 haud facile esset, & nunc quereretur eundem accu-
 satorum capitis sui, ac iudicem esse: modo vitam sibi
 eripi citius quam gloriam rerum gestarum posse
 vociferaretur: purgaretque se inuicem, atque vltro
 accusaret: tunc Papyrius redintegrata ira spoliari
 magistrum equitum, ac virgas & secures expediti
 iussit. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus
 vestem listoribus, ad triarios tumultum iam in con-
 cionem miscentes sese recepit. inde clamor in totam
 concionem est perlatus: alibi preces, alibi minæ au-
 diebantur. Qui proximi forte tribunali steterant,
 quia subiecti oculis imperatoris noscitari poterant,
 orabant vt parceret magistro equitum: neu cum eo
 exercitum damnaret. Extrema concio, & circa Fa-
 bium globus increpabat inclementem dictatorem:
 nec procul seditione aberant. Ne tribunal quidem
 satis quietum erat. Legati circumstantes sellam, o-
 rabant vt rem in posterum diem differret, & iræ suæ
 spacium, & consilio tempus daret: satis castigatam
 adolescentiam Fabii esse: satis defor: matam victo-
 riam: ne ad extremam finem supplicii tenderet: nou-
 vno iuueni, neu patri eius clarissimo viro, neu Fa-
 bii genti eam inureret ignominiam. Cum parum
 precibus, parum causa proficerent: intueri fauilen-
 tem concionem iuebant: ita irritatis militum ani-
 mis subdere ignem, ac materiam seditioni, non esse
 ætatis, non prudentiæ eius: neminem id Q. Fabio
 pœnam deprecanti suam vitio versurum, sed dicta-
 tori: si occæcatus ira infestam multitudinem in se
 prauo certamine mouisset. Postremo ne id se gratiæ
 dare Q. Fabii crederet, se iusiurandum dare paratos
 esse,

non videtur & hoc
 manducari. His vo-
 ces dictatorem, quæ
 iussit de tribunali
 quequam per gra-
 tæ tumultu neci-
 te eius vox audiret
 inuicem fecit. Ma-
 gistræ, cum omni-
 um exercituum agit-
 obatumque, clam
 ore auctore & M. Fa-
 bium vocato, ex-
 ceperetur apud
 concionem repente ille
 inuenientum aud-
 itumque compert-
 itum equitatu secu-
 ritate prohibendi Papy-
 rianis primoribus
 ita gestaret in inc-
 onia M. Fabius: Quo-
 rat fortis Senat-
 us, nec virtus nob-
 ita iurati valeat:
 itaque, quæ deo-
 appellat, & pro-
 pium exercitus tui,
 am foro, qui certe
 meret, polletque, vi-
 quæ rex Romanus
 in concionem ir-
 tum anni agmine
 cum alienigenis, dei-

esse, non videri e Repub. in Q. Fabium eo tempore animaduerti. His vocibus cum in se magis incitarent dictatorem, quam magistrum equitum placarent, iussi de tribunali descendere legati: & silentio ne quicquam per præconem tentato, cum præfcripto ac tumultu nec ipsius dictatoris, nec apparitorum eius vox audiretur, nox velut in prælio certamini finem fecit. Magister equitum iussus postero die adesse, cum omnes affirmarent infestius Papyrium exarsurum agitatum contentione, ipsa exacerbatumque, clam ex castris Romam profugit: & patre auctore & M. Fabio, qui tunc jam Cos. dictatorque fuerat, vocato extemplo senatu, cum maxime conquereretur apud patres vim atque iniuriam dictatoris, repente strepitus ante curiam licitorum submouentium auditur: & ipse insensus aderat, postquam comperit profectum ex castris, cum expedito equitatu secutus. Iterata deinde contentio est: & prehendi Papyrius Fabium iussit. ubi eum deprecantibus primoribus patrum, atque vaiuerso senatu, perstaret in incepto immittis animus: tum pater M. Fabius: Quandoquidem, inquit, apud te nec auctoritas senatus, nec ætas mea, cui orbitatem paras, nec virtus nobilitasque magistri equitum a te ipso nominati valet: nec preces, quæ sæpe hostem mitigauere, quæ deorum iras placant: tribunos plebis appello, & prouoco ad populum: eumque tibi fugienti exercitus tui, fugienti senatus iudicium, iudicem fero, qui certe vnus plus quam tua dictatura potest, polletque, videro cessuruse prouocationi sis, cui rex Romanus Tullus Hostilius cessit. Ex curia in concionem itur. quo cum paucis dictator, cum omni agmine principum magister equitum, cum ascendisset, deduci eum de rostris Papyrius iussit.

partem inferiore iussit. Secutus pater: Bene agis, inquit, cum eo nos deduci iussisti, unde & privati vocem mittere possemus. Ibi primo non tam perpetua orationes quam altercatio exaudiebantur. Vicit deinde strepitum vox & indignatio Fabii senis, increpantis superbiam crudelitatemq; Papyrii: se quoque dictatorem Romae fuisse, nec a se quendam ne plebis quidem hominem, non centurionem, non militem violatum. Papyrium tanquam ex hostium ducibus, sic ex Romano imperatore victoriam & triumphum petere. Quantum interesset inter moderationem antiquorum, & novam superbiam crudelitatemq;: dictatorem Quintium Cincinnatum in L. Minucium Cos. ex obsidione a se ereptum non ultra saevisse, quam ut legatum eum ad exercitum pro Consule relinqueret. M. Furium Camillum in L. Furio, qui contempta sua senectute & auctoritate foedissimo cum eventu pugnavisset: non solum in praesentia moderatum irae esse, ne quid de collega secus populo aut senatu irae esse, ne quid de collega revertisset, potissimum ex tribunis consularibus habuisse, quem ex collegis optione ab senatu data socium sibi imperii delegerit. Nam populi quidem, penes quem potestas omnium rerum esset, ne iram quidem vnquam atrocior em fuisse in eos, qui temeritate atq; inscitia exercitus amisissent, quam ut pecunia eos multaret: capite anquisitum ob rem bello male gestam de imperatore nullum ad eam diem esse: nunc ducibus populi Romani, quae ne victis quidem bello fas fuerit, virgas & secures victoribus, & iustissimos meritis triumphos intentari. Quid enim tandem passurum fuisse filium suum, si exercitum amisisset: si sulcus, fugatus, castris exutus fuisset: quo ultra iram violentiamque eius excessuram fuisset, quam

quam ut verberaret, necaretq;? Quam conueniens
 esse, propter Q. Fabium ciuitatem in latitia, victo-
 ria, supplicationibus, ac gratulationibus esse: cum,
 propter quem deum delubra pateant, atq; sacrificiis
 fumant, honore, donis cumulentur. nudatum virgis
 lacerari in conspectu populi Romani, intuentem
 Capitolium atq; arcem, deosq; ab se duobus preliis
 haud frustra aduocatos? Quo id animo exercitum,
 qui eius ductu auspiciisq; vicisset, laturum? Quem
 luctum in castris Romanis, quam letitiam inter ho-
 stes fore? Hæc simul iurgans, querens, deum homi-
 numque fidem obtestans, & complexus filium plu-
 rimis cum lacrymis agebat. Stabat cum eo senatus
 maiestas, fauor populi, tribunitium auxilium, memo-
 ria absentis exercitus. Ex parte altera imperium
 inuictum populi Romani, & disciplina rei militaris,
 & dictatoris edictum pro numine semper obserua-
 tum, & Manliana imperia, & posthabita filii chari-
 tas publica vtilitati iactabantur. Hoc etiam L. Bru-
 tum conditorem Romanæ libertatis antea in duo-
 bus libetis fecisse. nunc patres comes, & senes faci-
 les de alieno imperio spreto tanquam rei parua di-
 sciplinæ militaris euersæ iuuentuti gratiam facere:
 se tamen perstatum in incepto: nec ei qui aduer-
 sus dictum suum turbatis religionibus, ac dubiis au-
 spiciis pugnasset, quicquam ex iusta pœna remissu-
 rum. Maiestas imperii perpetua ne esset, non esse in
 sua potestate: L. Papirium nihil de eius iure dimi-
 nuturum, optare ne potestas tribunitia inuiolata ip-
 sa violet intercessione sua Romanum imperium:
 neq; populus Romanus in se potissimum dictatorem
 & ius dictaturæ extinguat. Quod si fecisset: non L.
 Papyrium, sed tribunos, sed prauum populi iudiciū
 ne quicquam posteros accusaturos: cum polluta se-

mel militari disciplina non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus Consulis, non magister equitum dictatoris pareat imperio: nemo hominum, nemo deorum verecundiam habeat: non edicta imperatorum, non auspicia obseruentur: sine commatu vagi milites in pacato in hostico errent, immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint exaufortent: infrequentia deserant signa: neque conueniant ad edictum: nec discernant, interdiu nocte, æquo iniquo loco, iussa iniussu imperatoris pugnent: & non signa, non ordines seruent: latrociniis modo cæca & fortuita, pro solenni & sacrata militia sit. Horum criminum vos reos in omnia secula offerte tribuni plebis: vestra obnoxia capita pro licentia Q. Fabii obiciite. Stupentes tribunos, & suam iam vicem magis anxios, quàm eius, cui auxilium ab se petebatur, liberauit onere consensus populi Romani ad preces & obtestationem versus, vt sibi pœnam magistri equitum dictator remitteret. Tribuni quoq; inclinatam rē in preces subsecuti, orare dictatorem insistant, vt veniam errori humano, veniam adolescentiæ Q. Fabii daret: satis eum pœnarū dedisse. Iam ipse adolescens, iam pater M. Fabius contentionis obliui, procumbere ad genua, & iram deprecari dictatoris. Tum dictator silentio facto: Bene habet, inquit, Qui rites. Vicit disciplina militaris: vicit imperii maiestas: quæ in discrimine fuerunt, an vllæ post hanc diem essent.

Non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnavit: sed noxæ damnatus, donatur populo Romano: donatur tribunitiæ potestati, precarium non iustum auxilium ferenti. Vine Q. Fabii, felicior hoc consensu ciuitatis ad tuendum te, quam qua paulo ante exultabas victoria. Vine id facinus

cinus

eius ausas, cuius tibi ne parens quidem, si eodem loco fuisset, quo fuit L. Papyrius, veniā dedisset. Mecum ut voles, reuertes in gratiam: populo Romano, cui vitam debes, nihil maius presteris, quam si hic tibi dies satis documenti dederit, ut bello ac pace pati legitima imperia possis. Cū se nihil morari magistrū equitū pronunciaisset: digressum eū templo lætus senatus, lætior populus, circumfusi, ac gratulātes hinc magistro equitum, hinc dictatori, profecuti sunt: si matumque imperium militare haud minus periculo Q. Fabii, quam supplicio miserabili adolescentis Manlii videbatur. Forte ita eo anno euenit, ut quotiescunque dictator ab exercitu recessit, hostes in Samnio mouerentur cæterum in oculis exemplū erat Q. Fabius M. Valerio legato, qui castris præerat, ne quam vim hostiū magis quā truce[m] dictatoris iram timeret. Itaq; frumentatores cum circumuerti ex insidiis castris loco iniquo essent, creditum vulgo est subueniri eis ab legato potuisse, ni tristitia edicta exhorruisset. Ea quoq; ira alienauit a dictatore militum animos: iā ante infensos, quod implacabilis Q. Fabio fuit: & quod suis precib; negasset, eius populo Rom. veniā dedisset. Postquā dictator præposito in vibe L. Papyrio Crasio magistro equitum, Q. Fabio vetito quicquā pro magistratu agere, in castra rediit: neq; cuiusvis satis lætus aduentus eius fuit, nec hostibus quicquam attulit terroris. Namq; postero die, seu ignari venisse dictatorem, seu adesset an abesset parui facientes, instructa acie ad castra accesserunt. Cæterum tantum momenti in vno viro L. Papyrio fuit, ut si ducis consilia fauor subsequutus militū foret, debellari eo die cū Samnitibus, potuisse pro haud dubio habitum sit: ita instruit aciem loco, ac subsidis, ita omni arte bellica

Firmavit. Cessatum a milite: ac de industria, vt ob-
 trectaretur laudib. ducis, impedita victoria est. Plu-
 res Samnitium occidere: plures Romani vulnerati
 sunt. Sensit peritus dux quæ res victoria obstaret:
 temperandum ingenium suum esse, & seueritatem
 misericordiam comitati. itaq; adhibitis legatis, ipse cir-
 cum saucios milites inferens in tentoria caput, sin-
 gulos vt sese haberent rogitans, curam eorum no-
 minatim legatis tribunisque; & præfectis demanda-
 bat, rem per se popularem ita dexter egit, vt medi-
 dis corporibus animi multo prius militum impera-
 tori reconciliarentur: nec quicquam ad salubritatē
 efficacius fuerit, quam quod grato animo ea cura
 accepta est. Refecto exercitu cum hoste congressus
 haud dubia spe sua militumq; ita fudit fugauitque
 Samnites, vt ille vltimus eis dies conferendi signa-
 cum dictatore fuerit. Incessit deinde qua duxit præ-
 da: spes victor exercitus: perlustrauitque hostium
 agros, nulla arma, nullam vim nec apertam nec in-
 fidiis expertus. Addebat alacritatem, quod dictator
 prædam omnem edixerat militibus: nec ira magis
 publica, quam priuatum compendium in hostem a-
 cuebat. His cladib. subacti Samnites, pacem a dicta-
 tore petiere: cum quo pacti, vt singula vestimenta
 militibus, & annuum stipendium darent: cum ire
 ad senatum iussi essent, secuturos se dictatorem re-
 sponderunt, vnus eius fidei virtutiq; causam suam
 commendantes. ita deductus ex Samnitib. exerci-
 tus. Dictator triumphans urbem est ingressus: & cū
 se dictatura abdicare vellet, iussu patrum prius quā
 abdicaret, Coss. creauit C. Sulpicium Longum iterū,
 Q. Æmilium Cæretanū. Samnites infecta pace, quia
 de conditionibus agebatur, in diuicias annuas ab vr-
 be retulerunt. nec earum ipsarum sancta fides fuit:

adeo

EC. I

adeo postquam Papyrium abisse magistratu nunciatum est, arreſti ad bellandum animi sunt: C. Sulpicio, Q. Æmilio (Aulium quidam annales habent) Consulibus, ad defectionem Samnitium Apulum novum bellum accessit. Vtroq; exercitus missi. Sulpicio Samnites, Apuli Æmilio sorte euenerunt. Sunt qui non ipsis Apulis bellum illatum, sed socios eius gentis populos ab Samnitium vi atq; iniuriis defensos scribant. Caterum fortuna Samnitium vix a se ipsis eo tempore propulsantium bellum, propius ut sit vero, facit. non Apulis ab Samnitibus arma illata, sed cum vtraq; simul gente bellum Romanis fuisse. Nec tamen res vlla memorabilis acta: ager Apulus, Samniumq; euastatum: hostes nec hic nec illie inuenti. Romæ nocturnus terror ita ex somno trepidam repente ciuitatem exciuit, ut Capitolium atque arx, mœniaque & portæ plena armatorum fuerint. & cum concursatum conclamatumq; ad arma omnibus locis esset: prima luce nec auctor, nec causa terroris comparuit. Eodem anno de Tusculanis Flauia rogatione populi fuit iudicium. M. Flavius Trib. pleb. tulit ad populum, ut in Tusculanos animaduerneretur, quorum ope ac consilio Veliterni Primernatesque populo Romano bellum fecissent. Populus Tusculanus cum coniugibus ac liberis Romanam venit: ea multitudo veste mutata, & specie reorum tribus circuit, genibus se omnium aduoluens. Plus itaque misericordia ad poenæ veniam impetranda, quam causâ ad crimen purgandum valuit. Tribus omnes, præter Polliam, antiquarunt legem. Polliæ sententia fuit, puberes verberatos necari: coniuges liberosq; sub corona lege belli venire: memoriâq; eius iræ Tusculanis in poenâ tâ atrocis auctores mansisse ad patrum ætatem constat; nec quem-

V. C. 432. quam ferme ex Pollia tribu candidatum Papyriam ferre solitum. Insequenti anno Q. Fabio, L. Fulvio Coss. A. Cornelius Aruina dictator, & M. Fabius Ambustus, magister equitū metu grauioris in Samnio belli (cōducta enim precio a finitimis iuuentus dicebatur) intentiore delectu habito, egregium exercitū aduersus Samnites duxerunt. Castra in hostico incuriose ita posita, tanquam procul abesset hostis: cum subito aduenere Samnitium legiones tanta ferocia, vt vallum vsq; ad stationem Romanam inferrent. nox iam appetebat: id prohibuit munimenta adoriri: nec dissimulabant orta luce postero die facturos. Dictator vbi propiorem spe dimicationē vidit: ne militum virtuti damno locus esset, ignibus crebris relictis, qui cōspectum hostiū frustrarentur, silentio legiones educit: nec tamen fallere propter propinquitatem castrorū potuit. eques extemplo insecutus, ita institit agmini, vt donec lucesceret, praelio abstineret. nec pedestres quidem copia ante lucem castris egressæ. Eques luce demū ausus incurfare in hostem, carpendo nouissimos, premendoq; iniquis ad transitum locis, agmen detinuit. interim pedes equitem assecutus: & toris iam copiis Samnis vrgebat. Tum dictator postquā sine magno incommodo progredi nō poterat, eum ipsum in quo constiterat locū castris dimetari iussit. Id vero circumfuso vndiq; equitatu, vt vallam peteretur, opusque inciperet, fieri non poterat. Itaque vbi neq; eundi, neq; manendi copiā esse videt: instruit aciem, impedimentis ex agmine remotis instruat cōtra & hostes, & animis & viribus pares. Auxerat id maxime animos quod ignari loco iniquo non hosti cellum, velut fugientes ac ferritos terribiles ipsi secuti fuerant. Id aliquandiu & quauit pugnam, iam pridem

desueto

castris Samnitie rē
 hanc illo die ab
 curis dicitur certan
 tano semel concur
 tu promoti loco, p
 tate parte. In su
 tibus sine respira
 tibus equalis, ten
 tiam vitium, aut r
 tiam ferro sua vis
 tiam Samnitium eq
 tibus accepissent
 tibus ab armatis fin
 tibus diuice prode
 tibus trepidus nati
 tibus paxde propedi
 tibus nullum ferre; fo
 tibus im magistro equi
 tibus ab hostium equi
 tibus pedum. rē
 tibus curandū omni p
 tibus nequis insidenc
 tibus tues equoq;
 tibus tantum; illis p
 tibus pagna cure er
 tibus quicquid qualis
 tibus tibus distipatos im
 tibus inter larcimas
 tibus fugientū cōster
 tibus paxde satis poten
 tibus tibus hostiū, M. Fa
 tibus tibus go pedestre aci
 tibus tibus de Samnitur
 tibus tibus pedestres hosti

desueto Samnite clamorē Romani exercitus pati. At hercule illo die ab hora diei tertia ad octauā ita anceps dicitur certamen stetit, vt neq; clamor, vt primo semel concursu est sublatu, iteratus sit: neq; signa promota loco, retrove recepta, neq; recursum ab vlla sit parte. In suo quisq; gradu obnixi, vrgentes scutis sine respiracione ac respectu pugnabant. fremitus æqualis, tenorq; idem pugna in defatigationem vltimā, aut noctem spectabat. iam viris vires, iam ferro sua vis, iam consilia ducib. deerant: cū subito Samnitium equites cum turma vna longius profecta accepissent impedimenta Romanorum, procul ab armatis sine praesidio, sine munimēto stare, auiditate praedæ impetum faciunt. Quod vbi dictatori trepidus nuncius attulit. Sine modo, inquit, sese praedæ praepediant. Alii deinde super alios diripi passim, ferriq; fortunas militum vociferabantur. Tum magistro equitum accito: Vides tu, inquit, M. Fabi, ab hostium equite omīssam pugnam? hærent impediti impedimentis nostris: aggredere (quod inter praedandū omni multitudini euenit) dissipatos: raros equis insidentes, raros quib. ferrum in manu sit, inuenies: equosq; dū praeda onerat, cede inermes: eruantamq; illis praedam redde. Mihi legiones, pedumq; pugna curę erūt: penes te equestris sit decus. Equitū acies qualis quę esse instructissima potest, inuecta in dissipatos impeditosq; hostes cæde omnia replet. Inter sarcinas omīssas repente, obiacētēs pedib. fugientiu cōsternatorūq; equorū neq; pugna, neq; fugę satis potentes cæduntur. Tū delecto prope equitatu hostiu, M. Fabius circumductis paululū alis ab tergo pedestre acie adortur. Clamor inde nouus accidens & Samnitium animos terruit: & dictator vbi respectantes hostium anteingnanos, turbaraque

signa, & fluctuantem aciem vidit: tum appellare, tum adhortari milites, tribunos, principesque ordinum nominatim ad iterandam secum pugnam vocare. Nouato clamore signa inferuntur, & quicquid progrediebantur, magis magisque turbatos hostes cernebant. Eques ipse iam primus erat in conspectu: & Cornelius respiciens ad manipulos militum, quod manu, quod voce poterat, monstrabat: vexilla se suorum, parmasque cernere equitum. Quod ubi auditum, simulque visum est: adeo repente laboris per diem pene totum tolerati, vulnerumque obliti sunt, ut haud secus quam si tum integre castris signum pugnae accepissent, concitauerint se in hostem. nec ultra Samnis tolerare terrorem equitum, peditemque vim potuit: partim in medio caesi, partim in fugam dissipati sunt. Pedes restantes ac circumuentos cecidit ab equite fugientium strages est facta: inter quos & ipse imperator cecidit. Hoc demum praelium Samnitium res ita infregit, ut omnibus cõciliis fremerent, minime id quidem mirum esse, si impio bello, & contra foedus suscepto, infestioribus merito diis quam hominibus nihil prospere agerent: expiandum id bellum magna mercede luendumque esse. id referre tantum, virum supplicia noxio paucorum, an omnium innoxio prebeat sanguine, audebantque iam quidam nominare auctores armorum. vnum maxime nomẽ per consensum clamantium Brutuli Papii exaudiebatur. Vir nobilis potentisque erat, haud dubie proximarum induciarum ruptor. de eo coacti referre praetores decretum fecerunt, ut Brutulus Papius Romanis dederetur: & cum eo praeda omnis Romana, captiuque ut Romam mitterentur: quaeque res per faeciales ex foedere repetita essent, secundum ius fasque restituere-

terrarum faeciales
 Brutuli Papii
 quaeque res per
 faeciales ex
 foedere repetita
 essent, secundum
 ius fasque resti-
 tuere-

DECADIS I

Ep

Ep
 Brutuli Papii
 quaeque res per
 faeciales ex
 foedere repetita
 essent, secundum
 ius fasque resti-
 tuere-